

366. Yttervalla, Frustuna sn, Daga hd.

I en källare S om boningshuset i den östra gården i Yttervalla by finnas två mindre stycken av en runsten inmurade i källartaket. Källaren är enligt uppgift av gårdens ägare (herr Alb. Andersson) byggd år 1877. Stenmaterialet var delvis fört från en gammal grund i Långlid, delvis hopsamlat i backarna N om byn. Möjligen finnas i vägg- och takmurarna flera rester av den sönderslagna runstenen, ehuru nu oåtkomliga.

Det ena fragmentet sitter strax till vänster om ingången, det andra längst in i botten, i taket.

Inskrift:

I. **sa i .at** II. **rpr**

367. Släbro, S:t Nicolai sn, Jönåkers hd.

Pl. 201, 202.

Den 24 juli 1935 anmäldes till Riksantikvarien av intendenten vid Södermanlands Läns-museum i Nyköping herr Martin Nilsson, att en runsten nyligen blivit funnen i Släbro hage. Den låg ute i Nyköpingsån nedanför samma berggudde, där Sö 45 tidigare haft sin plats. Vid berget är ett mycket besökt badställe. Ett av de tre stycken, vari stenen var sönderslagen, låg i vägen för de badande och togs därför upp. Det upptäcktes då, att det var försett med runristning. Sedermera bärgades de båda andra styckena. Stenen lagades och restes ett stycke längre upp i hagen. I samband därmed flyttades runstenen Sö 45 från Bagartorps folkskola tillbaka till sin ursprungliga plats i Släbro hage och restes i backen straxt ovanför den nyfunna.

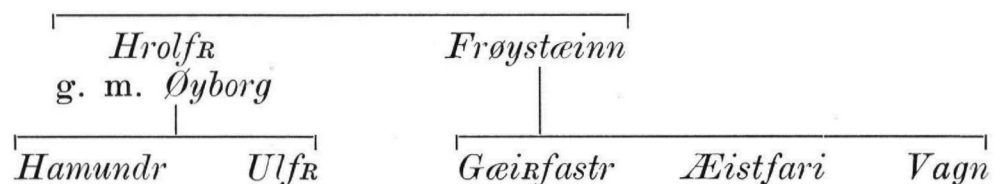
I *Ransakningarna* 1667—84 omtalas, såsom ovan s. 34 framhållits, en runsten »med Klare bookstäfwer» i Stora Släbro hage; den var »söndersprucken i twenne halfwor, och är temmeligen stoor». Då Peringskiöld besökte platsen, var den »nederfallen» och låg »i åhn under wattnet»; han har därför avstått från att undersöka och avbilda den. Vilkendera av de båda kända runstenarna i Släbro hage det är som åsyftas i *Ransakningarna* och av Peringskiöld, är omöjligt att avgöra. Att den haft »klare bookstäfwer» tyder snarast på Sö 367.

Släbro hage ligger några hundra meter V om gården. Nyköpingsån genombryter här en ås, och stränderna äro å omse sidor fasta och sakta sluttande. På södra sidan går en slät häll av urberget i dagen, nere vid själva vattenbrynet. Här bildas sålunda en naturlig plats för överfart över ån, och under forntiden har här funnits en »bro». Härom vittna ortnamnen Broby på norra sidan och Släbro på den södra. Ungefär 1 km. längre ned i ådalen, NÖ om Släbro ligger Harg, där ån bildar forsar och landsvägen nu går över på en bro. Här låg sannolikt under järnåldern föregångaren till Nyköping, »den nya köpplatsen». I hagen ovanför runstenarna finnas flera stora gravhögar, och i terrängen finnas spår av gamla vägar. En undersökning av dessa och av åstränderna skulle vara av stort intresse för att få utrönt, av vilken art »bron» har varit, en fribro eller ett vad med fyllnad i vattendragets botten.

Granit. Höjd 1,74 m., bredd 0,62 m. Ristningen är mycket tydlig, djupt huggen och väl bevarad. Mitt på stenen upptill finnes ett människoansikte, av samma typ som på Sö 112 och Sö 167.¹

¹ Om detta se närmare Inledningen.

Sö 45. Denna är dock sannolikt ett eller annat årtionde yngre än Sö 367. Förmodligen lära vi alltså här känna en sörmländsk släkt på flera medlemmar:

Till innehållet påminner Sö 367 om runstenen Sö 145 vid Eneby i Runtuna sn. Denna sten är rest av Toste och Östen till minne av sin fader Toke. Och därpå tillägges: »Toke ägde halva byn, Grimulv ägde halva byn».

368. Vävelsta, Husby-Oppunda sn, Oppunda hd.

Pl. 216.

Ett fragment av en runristad kalksten hittades omkring 1931 i v. kanten av grustaget $\frac{1}{2}$ km. Ö om Vävelsta gård, bland skrotsten. Fragmentet förvaras numera i Södermanlands länsmuseum i Nyköping.

Ristningen består av smala linjer, med tydliga spår av mejselhuggen.

Inskrift:

: fyrp

369. Sköldinge kyrkogård, Oppunda hd.

Pl. 139.

Vid grävning av en grav 10 m. Ö om kyrkans östgavel, mitt mellan denna och stapeln, anträffades i juli 1922 ett litet fragment av en runsten, 19×23 cm. Röd sandsten. Inom en bågböjd slinga stå runorna **r:l**, under slingan **kop**.

Fragmentet förvaras i kyrkans vapenhus.

370. Ludgo kyrka, Rönö hd.

Pl. 216.

Ett fragment av röd sandsten anträffades år 1935 av fil. lic. I. Schnell i grunden till kyrkan, i sydvästra hörnet av själva långhuset. Det framtogs och förvaras nu i kyrkan.

Storlek omkring 50×40 cm. Den sten, vartill fragmentet har hört, har liknat runstenen Sö 134 i Ludgo kyrka. Sannolikt har den varit den andra av de »stenar», som omtalas i denna inskrift.

Inskrift:

es- || : stain || kar || kia- || a

371. Ludgo kyrka, Rönö hd.

Pl. 216.

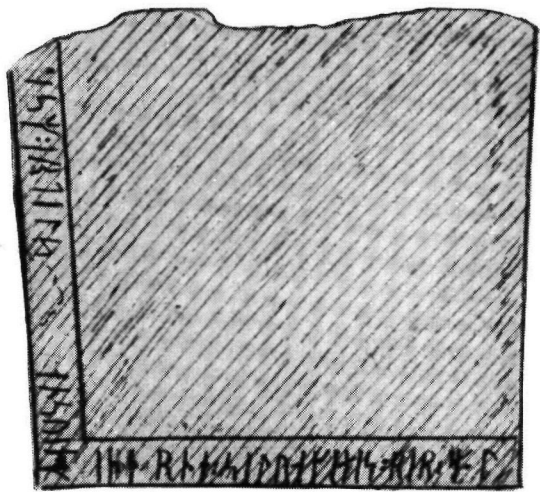
Då fragmentet Sö 370 våren 1935 framtogs ur grunden till Ludgo kyrka, påträffades där-
invid ett fragment av en ornerad kalksten. Det förvaras i kyrkan.

Storlek omkring 80×50 cm. Orneringen tyder på att fragmentet har varit del av en grav-
kistehäll, av samma typ som Sö 356.

372. Runtuna kyrka, Rönö hd.

Avbildning: två inbördes något olika teckningar av C. Th. Söderberg, den ena i Runtuna kyrkoarkiv, den
andra i Södermanlands Fornminnesförenings arkiv.

Ett brev från prosten C. Th. Söderberg i Runtuna till lektor H. Aminson i Strängnäs ^{10/5}
1864 (Södermanlands Fornminnesförenings arkiv) innehåller bl. a. följande: »Vid mina recog-
nosceringar i kyrkan häromdagen föllo mina ögon helt oväntadt

Sö 372. Runtuna kyrka.

Efter teckning av C. Th. Söderberg,
i Runtuna kyrkoarkiv.

på nedersta kanten af [en runsten] n:o 2, som stack fram vid
ena tröskelen och hittills undgått min uppmärksamhet. Den är
dock så oläslig, att jag icke kan garantera afskriftens noggran-
het . . . Den synes i så fall märkelig, som den sannolikt varit
en grafsten inuti kyrkan med runinskrift, hvilket jag förmodar
höra till sällsyntheterna.» Söderbergs anteckningar om socknens
fornminnen (Runtuna kyrkoarkiv, avskrift i ATA) ha om samma
sten följande uppgifter: »Vid samma tid [1864] upptäckte jag
under planstenarna vid södra flygelns tröskel i kyrkan kanten
af en sten med runinskrift. Den framtogs, flyttades i grafchoret
och har tydligen utgjort en grafsten. Stympad och utnött som
den är eger den knappt några fullt läsliga karakterer i behåll.
De synas vara följande, som dock icke gifva någon mening:
[varefter följer den här återgivna teckningen]». — I R. Dybecks

reseberättelse 1864 (ATA) säges: »Prosten Söderberg viste mig en liten, nästan fyrkantig runsten
som under året funnits i södra kyrkdörren och varit betäckt af en större plansten. Runstenen är
nu i godt förvar.» Några år senare omtalar E. Sidenblad, i beskrivningen till Geologiska kart-
bladet »Tärna», stenen som under senare tid funnen och åter förkommen. Det sista var emellertid
felaktigt. Enligt Karl Schmidt, *Antiqvariska anteckningar om Röne härad* (1870, hs i ATA) fun-
nos vid Runtuna kyrka två runstenar. Den ena var »en stenhäll med runor, hvilka dock dels
äro skadade, dels från början så otydliga, att man ej så vidt jag kan se kan få någon mening
deraf. Denna sten är ej förkommen, som Sidenblad anför, utan finnes ännu i behåll.»

Inskriften var tydligen mycket skadad. Dybeck har förgäves försökt att tolka den. »Den
för några år sedan i Runtuna kyrka funne söndrige grafstenen med runor sågs å nyo. Det be-
hållna af inskriften är matt och dunkelt. Männe latin? (. . . morti . . . in eterne . . .)» (*Runa*,
fol., 2, s. 9). Också Boije har granskat den, med hjälp av två avklappningar. Materialet säges
vara kalksten (*Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* 5, s. 160).

Stenen har försvunnit vid en kyrkoreparation omkring 1890. I en inlaga till kyrkorådet
^{1/6} 1891 (Runtuna kyrkoarkiv) skriver Söderberg: »Godt vore ock om den vid kyrkoreparationen
ur grafkoret flyttade runstenen kunde återfinnas och tillrätta skaffas.»

373. Landshammar, Spelviks sn, Rönö hd.

Litteratur: J. Bureus, Fa 6 (Sudromannia n:r 16), Fa 5 n:r 517.

Bureus omtalar tre runstenar vid Landshammar. Två av dem (»Sudromannia» n:r 15 och 17) äro tydligen identiska med de båda kända stenarna Sö 167 och Sö 168. Den tredje är däremot icke omtalad i någon annan källa. Det finns emellertid ingen anledning att betvivla Bureus' uppgift, ehuru han tyvärr ej meddelar någon avbildning av stenen. Den stod »Widh byen sammastedes», och inskriften uppges ha varit: **riitraspisi : aikititsifr**. Möjligen kunna dessa runföljder tolkas som . . . *ræispi stein at Ketil . . .*, d. v. s. »... reste stenen efter Kättil . . .»

374. Tystberga, Tystberga sn, Rönö hd.

Pl. 212.

Vid en besiktning sommaren 1936 av runstenen Sö 173 i Tystberga hage, observerade fil. lic. I. Schnell ett några meter Ö om runstenen i åkern liggande stenblock. Detta vändes, och det visade sig då, att den undre ytan bar runinskrift. Då båda stenarna voro hindersamma för jordbruket, begärde markägaren, att de skulle flyttas. Sedan platsen blivit noggrant undersökt och kartlagd, medgav Riksantikvarien, att runstenarna skulle få resas på en plats ungefär 60 m. N om den ursprungliga, utanför åkern i sydkanten av skogshagen, invid norra sidan av vägen från Tystberga kyrka till Ekensholm och Älghammar.

I Lucas Gadds relation 1667 i *Ransakningarna* (se ovan sid. 133) finnes endast en runsten omtalad i Tystberga hage (»een flaat steen liggiandes, med Runaskrift rijtadh, men mossa påwäxt, at den inthet stort skönias kan»), men därjämte två andra stenar (»een annan stoor flaat och slät sten som står på sned» och »een fyrakantig stor steen»). Peringskiöld fann vid sitt besök kort därefter endast en runsten, Sö 173. Tydligen har redan då Sö 374 legat kullfallen med inskriften dold i marken. Säkerligen är det den som åsyftas med relationens »een fyrakantig stor steen». I närheten av de båda runstenarna fann man 1936 två stora hällar utan inskrift. Av de i relationen omtalade »stenraderna» fanns ingenting kvar.

Höjd 2,15 m., bredd (över mitten) 1,15 m. Toppen av stenen med en del av ristningen är avslagen. Den hade hösten 1936 icke kunnat återfinnas. Ytan är mycket skrovlig och ojämn. Ristningen, som aldrig synes ha varit djupt huggen, är grund och hårt vittrad, delvis synnerligen svårläst. Bäst bevarade äro runorna utefter v. sidan. I mitten ett kors av S:t Georgstyp.

Inskrift:

. . . ---**l-t-r-isa**·**stain**·**-ftir** **mana muskurupur**·**tufialtr risti runar**||. . . **f--kopan f-p** . . .

. . . *let ræisa stein æftir Manna*, . . . [b]roður. [S]tyfialdr(?) risti runar . . . *godan fað[ur]* . . .

». . . lät resa stenen efter Manne, broder till . . . Styvjald ristade runorna. . . gode fader . . .»

Till läsningen: Före 4 l kan endast tre raka staplar spåras. Namnet på den som rest stenen är sålunda förlorat. Av runan 5 finns endast nedre delen av en hst i behåll, av 8 likaså en hst. 17—21 äro mycket svaga. F. o. m. 22 m t. o. m. 37 u äro alla runorna fullt säkra; särskilt tydliga äro 30—37 **urupur·tu**. F. o. m. 38 f stå runorna tätare, mera sammanträngda än i den egentliga minnesskriften. De äro svagare, men torde alla vara fullt säkra.

Framför 31—35 **rupur** saknas uppenbarligen ett b. Möjligen har ristaren, som varit mindre runkunnig, använt en förskrift, exempelvis på en träskiva, och därvid förvillats av likheten mel-

lan runorna **b** och **r**. Mera förvånande är, att samma fel tycks återkomma i början av följande ord, namnet på ristaren själv. Detta måste vara *Styfiadr*, förut känt från en sörmländsk runinskrift (Sö 3), en östgötsk (Ög 66) och en uppländsk (L 189). Något namn **Tyfiadr* eller **Dyfiadr* är däremot icke känt.

Stenen är rest över **mana** (ack.), broder till **musku** (gen.). Båda dessa personer äro kända från den andra Tystberga-stenen (Sö 173), som är rest av **mus : kia : auk mani**. Sö 374 är sålunda yngre än Sö 173, som ju är en av Ingvar-stenarna. Härmed stämmer också, att Sö 173 utslutande använder **u**-runan som tecken för *o*-ljud (**o**-runan saknas); Sö 374 har visserligen **u** i **rupur**, men också **o** i **kopan**. **mani** (nom.), **mana** (ack.) kan, såsom Brate framhåller, återge såväl *Manni* som *Māni*. Den nyfunna stenen ger det tredje belägget för det mystiska namnet **mus : kia** (nom.), **musku** (ack.); dessutom Sö 13 Gatstugan **muskia** (nom.). Av Ad. Noreen och Brate har det tolkats som ett kvinnonamn *Mūs-Gēa*, där tillägget *mus* har öknamnskaraktär. Brate förmodar, att Sö 13 och 173 avser samma person.

375. Lagnö, Aspö sn, Selebo hd.

Pl. 216.

I skrivelse till Riksantikvarien ^{16/6} 34 anmälde kontoristen E. Kjellén i Grillby, att han vid Lagnö i Aspö sn tillvaratagit ett runstensfragment, enligt uppgift av gårdens ägare funnet för några år sedan i en terrassmur mellan mangårdsbyggnaden och en flygelbyggnad. Fragmentet har överlämnats till Statens Historiska Museum, där det har inventarienummer 20.749.

Rödbrun sandsten. Storlek 16×24 cm. Brottytorna äro icke färska. Endast ett par runor äro synliga: **at · a**.

376. Östa, Ytterselö sn, Selebo hd.

R. Dybeck omtalar (*Runa*, fol., 1, s. 87) ytterligare ett runstensfragment, funnet i Östa sjöhage. »Det har 2 knappa fots längd och 1 1/2 fots bredd, samt är försedt, inom en naturligtvis afbruten slinga, med runorna **ft · stur**. Stenens tunnhet — 1 1/2 tum och mindre — gör troligt, att han är en stor flaga. Längre, men förgäfvets, letades efter andra hit hörande runostycken.»

Fragmentet har senare förkommit.

377. Överselö kyrka, Selebo hd.

Pl. 214.

I september 1936 upptäcktes runstenen Sö 204 i vinkeln mellan södra kyrkmuren och västra väggen av den på 1700-talet uppförda utbyggnaden på södra sidan. För att skydda stenen, som måste behålla sin plats i väggen, mot vatten och fuktighet i marken, upptogs ett dike utefter kyrkmuren västerut. Härvid påträffades en ny runsten, liggande vågrätt straxt under markytan med runorna uppåt, omedelbart utanför det fönster som befinner sig straxt V om utbyggnaden. Detta fönster är upptaget på 1700-talet, och här befann sig tidigare huvudingången till kyrkan. Runstenen har tydligen legat här som trampsten under många hundra år, i närheten av Sö 205. Den finnes ej omtalad i *Ransakningarna* och har ej blivit observerad av Antikvitetskollegiets tecknare. Förmodligen var ristningen redan då så nött, att man ej har märkt den.

Granit. Längd 2,32 m., bredd 1,60 m. Stenen var brusten i flera stycken. Utefter kanterna är ristningen svårt skadad. Särskilt saknas tydligen rätt mycket upptill och på h. sidan. Ehuru platsen noga undersöktes, kunde dessa delar ej återfinnas. Stenen skall våren 1937 hopfogas och resas på kyrkogården.

Av allt att döma har stenen upptill haft en ungefär rak överkant, och ristningen har därför bildat en fyrkant. I mitten stå två fyrfotadjur vända mot varandra, mellan dem ett enkelt kors. Ristningen påminner starkt om Sö 193 Berg, och korset har samma form som på Sö 192 Berg. Utefter ytterkanterna har förmodligen funnits en runinskrift, men av denna finnes endast obetydligt kvar. Hela ristningen är så gott som avnött och endast med svårighet skönjbar.

Inskrift:

... isa · sti- ... -t · su ...

... [ræ]isa stæi[n] ... [a]t su[n] ...

»... resa sten ... efter son ...»

De sista runorna äro omvända och läsas från h. till v.

378. Lisma, Huddinge sn, Svartlösa hd.

Pl. 217.

Vid lägenheten Ekbacken, på den sluttande norra stranden av Lismasjön, hittades under stenbrytning i en låg stenmur i södra kanten av trädgårdstjappan år 1934 ett fragment av en runsten. På platsen finnes gott om lösa stenblock, och troligen består muren av stenar, som vid odlingsarbete kastats upp från markerna nedanför. Andra delar av runstenen ha emellertid förgäves eftersökts. — Fyndet blev år 1935 bekant för fil. lic. I. Schnell, som anmälde det för Riksantikvarien.

Granit. Fragmentets längd 0,70 m. Ristningen är fullt tydlig.

Inskrift:

- ui : karfastr

5 10

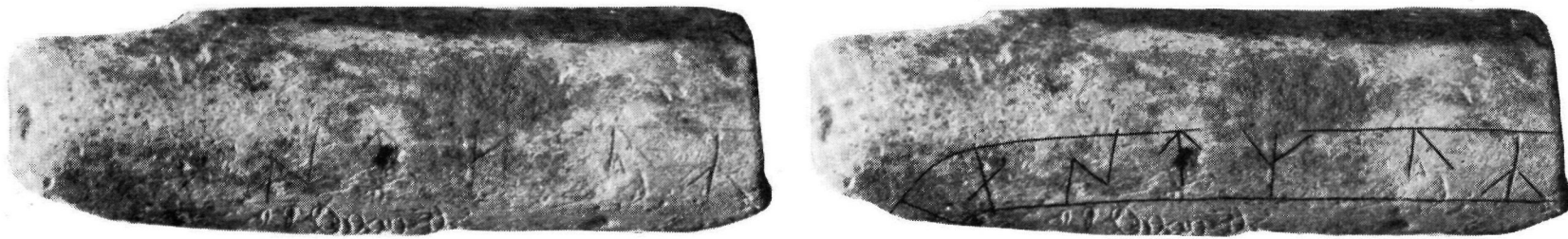
Runan 3 i har mitt på staven en fördjupning, som möjligen är huggen. Däremot är 4 k icke stunget. — 4—11 **karfastr** är utan tvivel ett mansnamn med efterleden *-fastr*. En förled *Kar-* eller *Karl-* är däremot okänd; appellativet *karl* ingår icke, såvitt man vet, i sammansatta namn. Endast med stor tvekan skulle man vilja uppfatta formen som en bristfällig teckning av det välkända *Gæirfastr*. Det förekommer på två sörmländska runstenar: **kairf--str** Sö 45, (ack.) **kairfastr** Sö 227.

379. Länna, Huddinge sn, Svartlösa hd.

Litteratur: Fornvännen 1919: »Samlingarnas tillväxt under år 1918», s. 4.

År 1918 lämnades som gåva till Statens Historiska Museum en del föremål, som »för länge sedan anträffats i en gravhög vid Länna, Huddinge sn»: 4 kambitar av ben; ten och nit av järn; krukskärvor av poröst, gråbrunt gods; brända ben och kol; slutligen också ett litet benstycke med runristning (Inv.-n:r 16059). Detta mäter i längd 3,9 cm., i bredd 1,2 cm. och i tjocklek

0,9 cm. Det är avbrutet i båda ändarna och kluvet längs efter. Från båda ändarna är det uppborrat, troligen för att tjäna som skaft till en syl e. dyl.

Sö 379. Länna.

Förstoring $\frac{2}{1}$. På bilden till höger är ristningen ifylld med färg.

Runorna, som utgöra slutet av runraden, stå inom en ram av parallella, fint inristade linjer. På vänstra sidan böjer ramen av nedåt, och runraden har säkerligen börjat på den nu förlorade delen av benstycket.

Inskrift:

iastmkr

Första runan är svagt synlig, men säker. Den korsas på mitten av ett tvärstreck, liknande bistaven i **n**. Detta streck förefaller emellertid vara av en annan art än den fina ristningen i övrigt. Övriga runor äro fullt tydliga. Mellan **t** och **m** har tydligen ett **b** blivit uteglömt.

380. Bergaholm, Salems sn, Svartlösa hd.

Pl. 217.

Litet fragment av en runsten, funnet vid vägarbete å Vällingevägen, omkring 100 m. S om den plats, där Sö 304 står rest.

Röd sandsten. Storlek 0,23 × 0,15 m. Endast en bit slinga med två runor och en del av en tredje finnes kvar på det lilla fragmentet: **fn-**.

381. Ladvik, Salems sn, Svartlösa hd.

Pl. 217.

Fragment av en runsten, funnet hösten 1933 vid traktorsplöjning på ung. 30 cm:s djup i åkern omkring 500 m. SÖ om Ladviks gård, omkring 5 m. S om vägen Viksberg—Lundby—Bergaholm. Det fördes till vägkanten, där det nu ligger i släntan ned mot åkern.

Röd sandsten. Höjd 1,12 m., bredd 1,06 m. Trots fragmentets tämligen stora dimensioner innehåller det endast en liten del av en uppenbarligen ganska stor ristning.

Inskrift:

... **t** : igul : faþu ...

... [a]t Igul, faðu[r] ...

»... efter Igul (sin) fader ...

Runan 3 **g** har en tydligt huggen, djup prick.

Om namnet *Igull* se ovan Sö 232.

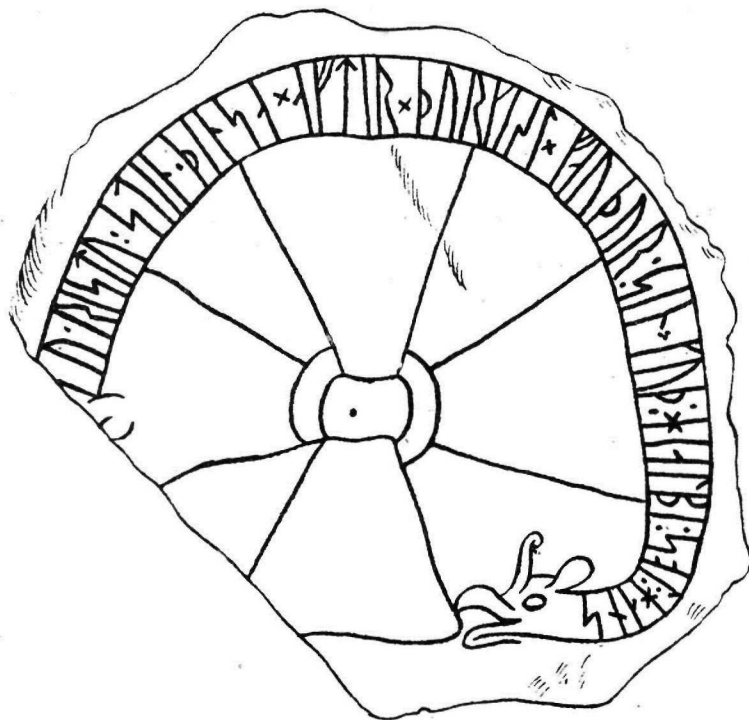
382. Åkers kyrka, Åkers hd.

Litteratur: B 229, L 967. J. Peringskiöld, F1 5: 2, Monumenta Sudermanniae.

Avbildning: Peringskiöld a. a. (och B 229).

Stenen fanns enligt Peringskiöld »i Åkers Kyrkia fram för altaret». Han har avtecknat den år 1684 på sin resa i norra Södermanland. Senare uppgifter om stenen saknas. I *Bautil* har den felaktigt blivit upptagen under Åkers sn i Uppland.

I Åkers Kyrkia fram för altaret

Sö 382. Åkers kyrka.

Efter teckning av J. Peringskiöld i F1 5: 2.

Inskrift:

... -u · ristu : stin · þinsa × affir × þurkisl × faupur : sin × kup : hialbi : sol : hans

... ræistu stæin þensa æftir Þorgisl, faður sin. Guð hialpi sal hans.

»... reste denna sten efter Torgisl, sin fader. Gud hjälpe hans själ!»

Runorna **a**, **n**, **o** ha i allmänhet ensidig bst: 16, 17, 30, 43, 51 **a**, 11, 14, 37 **n**, 48 **o**; enda undantaget är 52 **n**. Också 9 **t** har bst endast t. v.

Formen **faupur** beror sannolikt på felristning. Ristaren torde först ha uteglömt **þ** och efter **a** ristat **u** men sedan upptäckt felet och rättat det. Jfr Sö 115 Kolunda **foþur** (med **o**-runan för *a*-ljud), 20 Smedsta **fu**-(?).

383. Linga, Överjärna sn, Öknebo hd.

Litteratur: R. Dybeck, Runa (fol.) 1, s. 42; B. Schnittger i Fornvännen 1912, s. 20.

Den enda uppgiften om ännu en runsten på Linga hed, utom den förut behandlade Sö 352, härrör från Dybeck, som meddelar följande: »Sent på hösten innevarande år [trol. 1867] uppdagade jag vid ett tillfälligt besök i smedjan vid Skedvi tre stycken af en runsten, hvilka der voro inmurade i härden. Närvarande gamle rättaren And. Gust. Holm upplyste att de, jämnte ett tredje som blifvit inlagdt inuti muren, skulle vara delar af en å Linga hed befintlig runsten, hvilken han och förr nämnde Olof Eriksson för omkring tolf år sedan sprängt. — Anders följde mig nu till heden, der vi länge letade efter stenen. Fyra dittills icke kände liggande bauta-stenar kommo vid anställda gräfningar i dagen, men runstenen, hvilken skulle finnas sydostligt från den reste, hittades icke. Dock sade sig gubben vara säker på att, derest ej andre bortfört stenen, vid noggrannare letning finna honom, helst han flere gånger visat »runingen» för sin hustru. — Det behållna af inskriften:

... **ain** : ... **runo · uas** × ...

Ordet **uas** står i ändan af en slinga, som der slutar med en knorr. Det öfriga och troligen märkligaste af inskriften har säkert varit ristadt på fri hand inom slingan, och är således för alltid bortskrapadt med smedstänger och annat.»

TILLÄGG.

3. Vänga.

Stenen omtalas i *Ransakningarna* 1667—84: »Item en Steen i Wängia tomt».

Stenen restes sommaren 1935 på en berghäll vid södra sidan av infartsvägen till Vänga, c:a 20 m. från landsvägen Björnlunda—Mariefred.

Till läsningen: **kefluk** med tydligt huggen prick i **e**; **kula** med (sannolikt) ostunget **u**; **styfialt**: av **u** (**y**) är bistaven synlig, **f** har inga bistavar på h. sidan, däremot finnas möjligen på v. sidan spår av en stupad runa \mathfrak{d} .

Namnet **styfialt** förekommer sannolikt i inskriften Sö 374 Tystberga och är även känt från Ög 66 Bjälbo och L 189 Hämringe, Uppl.; se *Östergötlands runinskrifter*, s. 67.

6. Vänga.

Fragmentet torde numera vara försvunnet. Det söktes förgäves 1928.

7. Öja.

Pl. 16, 199.

Litteratur: *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, Mon. Sud.; N. R. Broeman, Sagan om Ingwar Widtfarne (1762), s. 244. En teckning av Peringskiöld finnes i hs R 552 i Uppsala Univ.-Bibl. (n:r 26).

Öja-stenen omtalas, liksom två andra runstenar i Björnlunda (Sö 2 och Sö 3), i *Ransakningarna*: »En Runsk Steen ligger wid Öija broo». Peringskiöld har följande uppgifter om stenens plats: »Wid Öija Broo som ligger emellan Biörnlunda och Gåsinge Sochnar, hafwer fordom en tämmelig stoor och tiock Runesten af 6 alnars högd ofwan jord warit uprester, men förmedelst dess sank grund omkullfallen, och emot andra stenar sönderslagen i 6 eller 7 stycken, dem iag A^o 168— sammanlade och emot vidare förödelse genom hosfogade afritning befrijade». Platsen finnes utmärkt på en lantmäterikarta 1849.

År 1930 beslöts, att runstenen skulle flyttas från Ekhovs park tillbaka till »Öja bro» (Förvaltningsutskottets protokoll ⁸/₉ 1930 § 161). Den ursprungliga platsen befanns emellertid numera icke fullt lämplig, eftersom ingen framkomlig väg leder dit. Stenen restes därför 1932 omkring 75 m. längre österut, invid den mindre väg, som ersatt den gamla, alldeles igenlagda vägen från Öja. De 7 styckena sammanfogades med sten kitt.

Möjligheten att runan 25, varav numera endast en huvudstav är i behåll, ursprungligen har varit ett **a**, såsom Brate förmodar, kan icke bestridas. Ett mansnamn *Asi* och *Æsi*, kortnamn till sammansatta namn på *As-* och *Æs-*, finnes verkligen belagt, ehuru sparsamt. (Ett säkert ex. synes vara L 358 Skytteholm, Ekerö sn.) Emellertid bör man kanske icke förbise den möjligheten, att **auk:asi** även kan uppfattas som *ok Gasi*. Om utelämnande av **k**-runan i början av ord jfr Sö 163 **uli** = *gulli*, Sö 195 **art** = *gært*, om mansnamnet *Gasi* (*Gassi*) se s. 230. Det är att märka, att systemen heter *Gas*. Det skulle vara ett intressant fall av namngivning,

om man finge antaga, att två syskon burit de med varandra korresponderande namnen *Gasi* och *Gas*. Kan något liknande antagas även för de båda bröderna *Svæinaldi* och *Svæinungr*, här uppfattade som »Sven den gamle» (jfr isl. *aldinn* 'gammal') och »Sven den unge»? I varje fall bör det ju ha legat mycket nära till hands att uppfatta namnet *Svæinungr* som *Svæinn ungr*.

8. Nybble.

Till läsningen: Huruvida 2 **y** (i **kyla**) är stunget, är mycket osäkert; 55 är säkert **f**, sålunda 50—57 **auluafar**.

50—57 **auluafar** är troligen gen. av kvinnonamnet *Olof*, jfr Sö 32 **olauf**, Sö 70 **ulaufn** (gen.), Sö 296 **ulafu** (ack.).

9. Lifsinge.

Pl. 199.

Litteratur: Brev ^{20/11} 1857 till VHAAkad. från friherre Aug. W. Stjernstedt, med närmare uppgifter om fyndet av stenen och om ett numera bortodlat gravfält i dess närhet; Yngvars saga víðförla, utg. av E. Olson (1912), s. 61.

Runstenen hopfogades och restes år 1934 på samma plats, där styckena förut legat, på en låg bergkulle i en åker o. 500 m. SÖ om Nybble, o. 450 m. VNV om Liffsinge och o. 150 m. Ö om Nyckelsjön. Ristningen vetter mot NÖ. Runstenens höjd är 2,35 m.

Till läsningen: **e** i **helka** och **entapis** har mycket djup prick; **k** i **helka** är icke stunget. Efter **sin** finns verkligen ett **t** (med små bistavar), tydligt hugget men svagare än det övriga; mitt på staven en djup prick, tydligen avsedd som skiljetecken. Sannolikt har ristaren först huggit ett **t**, men sedan rättat till skiljetecken. Liknande små rättelser på ett par ställen i ornamentiken. Intet × i inskriftens början, efter **salu** saknas skiljetecken, efter **ulfs** står ×.

Namnet **barkuiþr** även Sö 39 och Ög 51, 232.

10. Frustuna kyrka.

Till läsningen: **litu**, ej **e**; **kup**, ej **g**.

11. Gryt.

Hela inskriften är svårt skadad genom nötning. Genom att undersöka stenen under svart duk, varvid ljuset sparsamt får sila in utefter stenytan, kan man dock småningom skönja mera än som från början synes möjligt. Riktig är Brates (och Peringskiölds) läsning **hair . at . marhu**; den näst sista runan i denna grupp är säkert **h**. Efter **hialbi** har Peringskiöld **. anti**, Brate **. at hans**; **a** är säkert, av följande runa synes endast en rak huvudstav (icke spår av **t**-bistavar), därpå troligen **t** (h. bistaven säker, den v. sammanfaller med en naturlig fåra i ytan), slutligen endast nedre delen av en (svagt böjd) stav. Sannolikaste läsningen är **antu**. — På den korta slingan mellan ormarnas stjärtar finnas svaga spår av runor; endast **m** är fullt tydligt.

hair . at . marhu, troligen *her at marku* 'här till minnesmärke'. **ropkais . broþir** står i nom. i stället för väntad ack. (till **romunt**), s. k. »fri apposition»: '(Han var) Rodgers broder'.

13. Gatstugan.

Stenen står numera i Ånhammars park, i sluttningen ned mot sjön. Den har omkring 1920 flyttats dit av godsägaren frih. Bo von Stockenström.

14. Gåsinge.

Litteratur: J. Peringskiöld, VTh s. 486; P. Dijkman, HA s. 138 f.; O. Celsius, SR 1, s. 342; N. R. Brocman, IW s. 122; O. von Friesen, Rökstenen (1920), s. 55 f., Runorna (1933), s. 188 f.

Till läsningen: **rknburk**, något spår av **a** kan ej skönjas, och det finns ej plats för denna runa mellan **r** och **k**; 66—77 **hil-i.at---**s, för något **a** finnes ej plats mellan **i** och **l** i **hil-i**, h. bistaven i 73 **t** är bortnött, av 74—76 synes endast huvudstavarna (svagt).

L 45 Ekala hro, Uppl., har **sin** + (enl. min undersökning 1910), icke **sint**, såsom Bugge (*Runverser*, s. 193) citerar efter Dybeck (D I 44); *Bautil sin*.

Är **mip.kuti** möjligen felristat för **mip.knuti** 'med Knut'? Jfr Ög 111 **trak : þan : ar . uar . mip : knuti**. En runa är överhoppad även i **rknburk**. [Samma förmodan framställd av O. v. Friesen.]

16. Kattnäs.

På baksidan, nära den övre jämna kanten, som har uppstått genom stenens klyvning i senare tid, stå runorna **†** (eller **†**), tämligen djupt inhuggna.

17. Norrtuna.

Fragmentet torde numera vara försvunnet. Det söktes förgäves 1928.

19. Lida.

Till läsningen: Tydligt stungna äro 44 och 61 **e** (i **sen**, **helbi**).

20. Smesta.

Till läsningen: 23 **f** (i 22—26 **affin**) är osäkert; läsningen **b** är möjlig.

N. Vrå, Hölö sn.

I *Ransakningarna* 1667—84 omtalas, utom de båda runstenarna vid Hölö kyrka (Sö 18) och vid Lida (Sö 19), också »wed en by Norre Wråa En Runsteen och 2 Jättegrafwar».

23. Skälby.

Litteratur: J. Bureus, Fa 6 (Sudromannia n:r 9), Fa 5 n:r 512, Fa 10: 2 bl. 83 (teckning; se Inledningen § 82).

Enligt Peringskiöld (*Monumenta Sudermanniae*) är ristningen »af wädeld i byn förderfwat».

Sanda, Mörkö sn.

I Joh. Bureus' anteckningsbok *Sumlén* (Fa 12), bl. 485 finnes följande uppgift: »Vpå Mörkön . . . I Sanda bakka står een Runasten, i hvilkom är Rubijnæ gryte inblandat många städz».

Tormesta, Mörkö sn.

Inskriften »i Tormerstadz Hamar» hade enligt Bureus (Fa 6) följande lydelse:

— r . — i — rip — . at . si — marki . bi — ur sin

24. Berga.

Litteratur: O. von Friesen, Runorna i Sverige (1. uppl. s. 8, 2. uppl. s. 9), 3. uppl. (1929), s. 18, Röstena i Bohuslän (1924), s. 38, 86, 98, Runorna (1933), s. 29; A. Jóhannesson, Grammatik der urnordischen Runeninschriften (1923), s. 77; E. Wessén, Nordiska namnstudier (1927), s. 44, 49.

28—30. Nora.

De tre stenarnas plats var enligt Peringskiöld (*Monumenta Sudermanniae*): [Sö 28] »I Nora gårde wid en liten å wid landswägen til Nyköping», [Sö 29] »I Nora gårde, en 30 steg bätter upp» och [Sö 30] »I Nora Siöö eller Nygårde widh landswägen til Nyköping».

31. Nora.

Det lilla fragmentet av stenen, som förvarats på Tullgarns slott, överlämnades år 1929 till Statens Historiska Museum (inv. 19224).

32. Skåäng.

Litteratur: O. von Friesen, Runorna i Sverige, 3. uppl. (1929), s. 19, Röstena i Bohuslän (1924), s. 38, 90, 96, 127, Runenschrift (i: Reallexikon d. germ. Altertumskunde), s. 16, Runorna (1933), s. 45; I. Lindquist, Galdrar (1923), s. 85, 102; A. Jóhannesson, Grammatik der urnordischen Runeninschriften (1923), s. 106; C. Marstrander i Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskab 3 (1929), s. 137, 143 f.

Om runan 5 ʃ har ljudvärdet **j**, vilket torde kunna anses som fastslaget (von Friesen, Marstrander), kan 7 * icke uppfattas som **j** (eller **ʌ**)¹. Att det skulle stå här som förkortning av ordet *jah* 'och' (Brate), förefaller också föga sannolikt. — von Friesen läser **harijan**. Han har tidigare uppfattat detta som dativ av ett mansnamn (isl. **Heri*, obl. **Heria*), en kortnamnsform till namn sådana som urn. **Hariawulfar* (isl. *Heriolfr*) eller **Swabahariar* (isl. *Sváfarr*): »*Leugar* (reste stenen) åt *Harja*». Senare har han anslutit sig till Ivar Lindquists förslag, att **harijan** bör uppfattas som en genitiv; sålunda »*Harja's* (son) *Leugar* (vilar här)».

Tolkningens svårigheter ligga framför allt i runan 7 *. Måhända är den, såsom Hildebrand, Wimmer och von Grienberger tänkt sig, ett tecken utan ljudvärde (liksom 14 ʔ). Varken *Harja* eller *Leugar* har motsvarighet bland kända nordiska namn från senare tid; däremot förekommer *-laugr* som slutled i ett flertal namn, och stammen *her-* (urn. *hari-*) är ett vanligt namnelement, både som förled och slutled. von Friesen ifrågasätter (*Röstena*, s. 96), att **leugar** skulle kunna vara en på onöjaktig ljudanalys beroende skrivning för **leubar** (jfr Skärkind). Vågar man antaga en sådan bristfällig ljudanalys i fråga om vokalismen: **eu** i stället för **au**, skulle man här på Skåäng-stenen finna den regelrätta urnordiska motsvarigheten till ett välkänt nordiskt namn, isl. *Herlaugr*, fsv. *Hærlögh*.

34—35. Tjuvstigen.

Litteratur: J. Peringskiöld, Mon. Sud., VTh s. 459; P. Dijkman, HA s. 150; O. Celsius, SR 1, s. 336; N. R. Brocman, IW s. 155; A. Noreen, Altschwedische Grammatik (1904), s. 498 f.; O. von Friesen, Runorna (1933), s. 200 (med foto).

¹ S. Bugge fasthöll med största bestämdhet vid att runan 7 * var tecken för långt *a*. Därför blev Skåäng-inskriften för honom en hållpunkt för att man i ett flertal urnordiska inskrifter skulle läsa runor av typen ʃ ʃ som **ng**, icke **j**. »Betydningen **ng** synes sikker paa Skåäng-stenen, da denne har * for **ara*-Runen» (*Norges Indskrifter med de ældre Runer*, Indl. s. 19, jfr även 1, s. 280). [Om frågan **j** eller **ng** i urnordiska inskrifter se senast M. Olsen i *Bergens Museums Årbok* 1936, s. 13.]

44. Bergshammars kyrka.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 20 (originalteckning).

Näs, Bärbo sn, Jönåkers hd.

I Peringskiölds resebok från 1686 (F 1 5: 5) finnes följande anteckning: »Öfverst Dalberg afritat en R-sten i Bärbo sochn i näss under en boo dörr.» Huruvida denna Dahlbergs teckning finnes i behåll, har tyvärr icke kunnat utrönas.

45. St. Släbro.

Pl. 200, 202.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 63 (»Wid Stora Släbro i åhn under wattnet . . . på en nederfallen steen»).

Stenen flyttades hösten 1935 från Bagartorps folkskola tillbaka till Släbro hage och restes där, ett litet stycke från den nyfunna runstenen Sö 367. — Det fjärde, numera förlorade, stycket finnes på en teckning i ATA.

Inskriften innanför slingan t. v. är svårt skadad. Första runan kan knappast vara **b**; snarare **u**. Säkra torde vara 71—72 **br** och 75—80 **nurnia**: — Kan möjligen **atruakn**: uppfattas som *at Vrang*? Intet skiljetecken finnes efter **t** eller **r**. Som tillnamn är *Vrangr*, *Vrangi* känt både från östnordiskt och västnordiskt område.

46. Hormesta.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 16, 31 (originalteckning); N. R. Brocman, IW s. 175; Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 1 (1877), s. 4, 9.

Stenens ursprungliga plats torde ha varit på gårdet N om Nykyrka, ej långt från vägen, som leder upp till kyrkan. I Peringskiölds anteckningsbok (F 1 5: 5) finnes på samma blad, där stenen är avbildad (bl. 31), en landskapsskiss, troligen utförd vid stenens plats; i bakgrunden ser man kyrkan och prästgården.

Stenen flyttades år 1929 från Skillra till Nykyrka, där den restes utanför kyrkogården.

Till läsningen: 1 är **i** eller **e**, icke **a**; en fördjupning, som möjligen är ristad, finnes mitt på hst. 11 är **i** eller möjligen **a**. 48 sannolikt **e**. Runorna 63—69 **eklanti** äro svaga, men dock alla säkra.

47. Vålsta.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 17; Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 1 (1877), s. 4; M. Olsen i Festskrift till H. Pipping (1924), s. 414 n.; O. von Friesen, Runorna (1933), s. 158, 170.

Vålsta är numera namn på det två små torpen 1½ km. SÖ om Mjälånäs; det anses vara en gammal boplats.

Brate förmodar, att de båda sista runorna på h. sidan, **ku**, vilkas toppar äro avslagna, utgöra förkortning av ordet **kirkiu**. Och han jämför inskriftens **han · is · krafín : o · ku** med Öl 36 + **han + iar + krafín : i + kirikiu**. Man kunde också andraga exempelvis L 642 (Bogesund, Ö. Ryds sn, Uppl.) . . . **r krafín · i · kirkiu · karpi**. Det är emellertid att märka, att prepositionen **o** avgjort talar emot en sådan tolkning. Det torde även vara föga sannolikt, att ristaren skulle ha använt en sådan förkortning, som här ifrågasättes. Vida troligare synes vara, att genom den skada, som drabbat stenen nedtill på h. sidan liksom nedtill på v. sidan, ett par runor gått för-

lorade. Närmast till hands ligger att tänka på ordet *kumbl*, sålunda **o : kumli**. Häremot kan visserligen invändas, att man även i detta fall knappast skulle vänta prepositionen **o**, utan **i**. Det torde emellertid vara möjligt, att *kumbl* här ej åsyftar själva stenröset, utan platsen för minnesmärket. Möjligt vore även att suppleras **o : kutloti** 'på Gotland'. Det förutsätter, att 5 (eller 6) runor äro avslagna på h. sidan. Det är att märka, att runorna stå betydligt tätare på vänstra sidan än på den högra. Egendomligt nog finnes en dansk runsten, som är fragmentarisk på ett motsvarande sätt, nämligen S. Kirkeby-stenen på Falster (*DRm* III, 16); en av raderna lyder: **uarþ : tuþr : o : ku**. Enligt Wimmer bör detta suppleras: **uarþ : tuþr : o : ku[tlati]** 'blev död på Gotland'.¹ Jfr även Fuglie-stenen II, Skytts hd, Skåne (*DRm* IV, 35): **han | uarþ | tauþr | o | kutlati**.

Om lönnrunorna på stenens mitt har jag antecknat följande: 53 är sannolikt 3:5 **r**, såsom Brate antager; det översta strecket på v. sidan är dock mycket grunt. 54 är säkert 2:4 **a**. De båda följande fullt tydliga: 55 3:2 **u**, 56 1:5 **r**. Sålunda 53—56 **raur**. Vida mera ovisst är följande ord. 57 3:1 **f** eller 3:2 **u**; 58 alldeles säkert 2:4 **a**, icke 2:3 **i**, alla fyra strecken äro fullt tydliga; 59 3:5 **r**; 60 1:1 **t**. Sålunda 57—60 **fart** eller **uart**. — von Friesen läser: **raur · uarþ**, men i andra ordet betecknas andra och fjärde runorna som osäkra.

48. Stigtomta.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 19.

Till läsningen: 20—24 **helgi**, med stunget **i** och **k**. 28 **i**, ej **h**; om runan varit **h**, borde bst t. h. ha funnits kvar (jfr 20 **h**), men av sådana finnas intet spår; sålunda *Igulfastr* (jfr L 787 **iulburn Igulbiorn**; Brate, *Svenska runristare*, s. 43).

49. Ene.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 18; N. R. Broeman, IW s. 171.

Till läsningen: De båda små korsen framför **han** äro fullt tydliga. Sista runan (64) liknar faktiskt **n**, men bst är måhända ej ristad.

Översättning: »Tord och Toke reste denna sten efter Bysja, sin fader. Han dog på skeppet.»

50. Jogersta.

Jämnt och djupt ristad; väl bevarad.

51. Nyköping.

Litteratur: J. Bureus, Fa 5 nr 514, Fa 6 (Sudromannia nr 1); N. R. Broeman, IW s. 86, 163; F. Burman i *Nova Acta R. Soc. Scient. Ups.*, Vol. 5 (1792), s. 312.

Uppgifterna i *Ransakningarna* lyda så: »1. En sten i kyrkiowäggen, som förmenas tecknadt medh Runeskrift, hwilket står aff den att pröffwa, som sådant läsa kan. 2. Ett Bergh icke långt ifrån Steenbro, om hwilket någre referera, att på en ort skall synas tecken till Runeskrift.»

Till läsningen: **san**, med tydligt **a**.

Anm. I H. O. Indebetou, *Södermanlands minnen* (1877), s. 134 och i *Sverige, geografisk topografisk statistisk beskrifning* 4 (1909), s. 66 uppges, att vid Lindbacka omkr. 1 1/2 km VSV om Nyköpings hus fordor skulle ha funnits, utom gravhögar, även runstenar. Uppgiften beror sannolikt på missuppfattning av framställningen i J. Sundlers dissertation *De Nycopia* (1739), s. 144. I varje fall ha i senare tid icke några spår av runstenar på denna plats kunnat påträffas.

¹ Jfr även E. Moltke i *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed* 1934, s. 88 f.

52. Märing's spång.

Pl. 203, 204.

Litteratur: Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F1 5: 5, bl. 14.

Om runstenar i Bettna sn säges i *Ransakningarna*: »Runstenar äre 2 stycken begge med Rune bokstävver vthristade: 1. Ved Walstad. 2. Ved Märing Spånge.» Av den förra finnes en teckning, men ej av den senare. Platsen kallas på ett annat ställe i samma relation »Mälingzspongen».

I Peter Åvalls beskrivning över Bettna socken år 1761 (se nedan under Sö 53) är runstenen vid Mälsundet icke nämnd, och den var sålunda vid denna tid okänd.

År 1924 byggdes en bro över Mälsundet; tillfarten på västra sidan flyttades då några meter söderut och upplades på en hög bank. Vid grushämtning i den gamla vägbanan våren 1935 kom runstenen åter i dagen. Den befann sig omkring 20 m. från stranden, nära norra kanten av den gamla vägbanan med den ristade ytan vänd mot S och basen ungefär en meter över vattenytan. Utan tvivel stod stenen kvar på sin gamla plats; den hade endast blivit övergrusad och i samband med någon breddning av vägen kommit in i själva vägbanan. Översta delen hade tyvärr blivit avslagen, säkerligen på grund av att den skjutit upp över vägbanans överkant. Trots grundligt sökande kunde det felande stycket, som representerar ungefär en fjärdedel av ristningen, icke återfinnas. Brottytans utseende gör det sannolikt, att det spittrats i flera delar.

Stenen restes omkring 30 m. västerut från fyndplatsen, vid norra sidan av vägen, nära avtagsvägen till Mälsund.

Inskriften är tämligen tydlig och väl bevarad, med undantag av ett par runor på högra sidan. Den överensstämmer väl med Peringskiölds teckning (och *Bautil*): Den har följande lydelse, med den förstörda delen inom [] supplerad efter Peringskiöld:

faraukir : raist[i : stain : pina]si : [a]t : ulaif : faþur sin || han : at : kair[uni]

Frøygæirr ræisti stæin þennsi at Olæif, faður sinn. Hann atti Gæirunni.

»Fröger reste denna sten efter Olev, sin fader. Han ägde Gerunn».

Till läsningen: 26 **a** är skadad; mellersta delen av huvudstaven och hela bistaven äro borta. Även övre delen av huvudstaven i 27 **t** är avslagen.

44—45 **at** avser säkerligen verbformen *atti*, såsom Brate antager; en **i**-runa är alltså uteglömd. 46—52 **kairuni** torde snarast höra till ett namn *Gæirunn*; kvinnonamn på *-run* böjas som *ō*-stammar (ack. *-runu*), de på *-unn* som *iō*-stammar (ack. *-unni*).

53. Valsta.

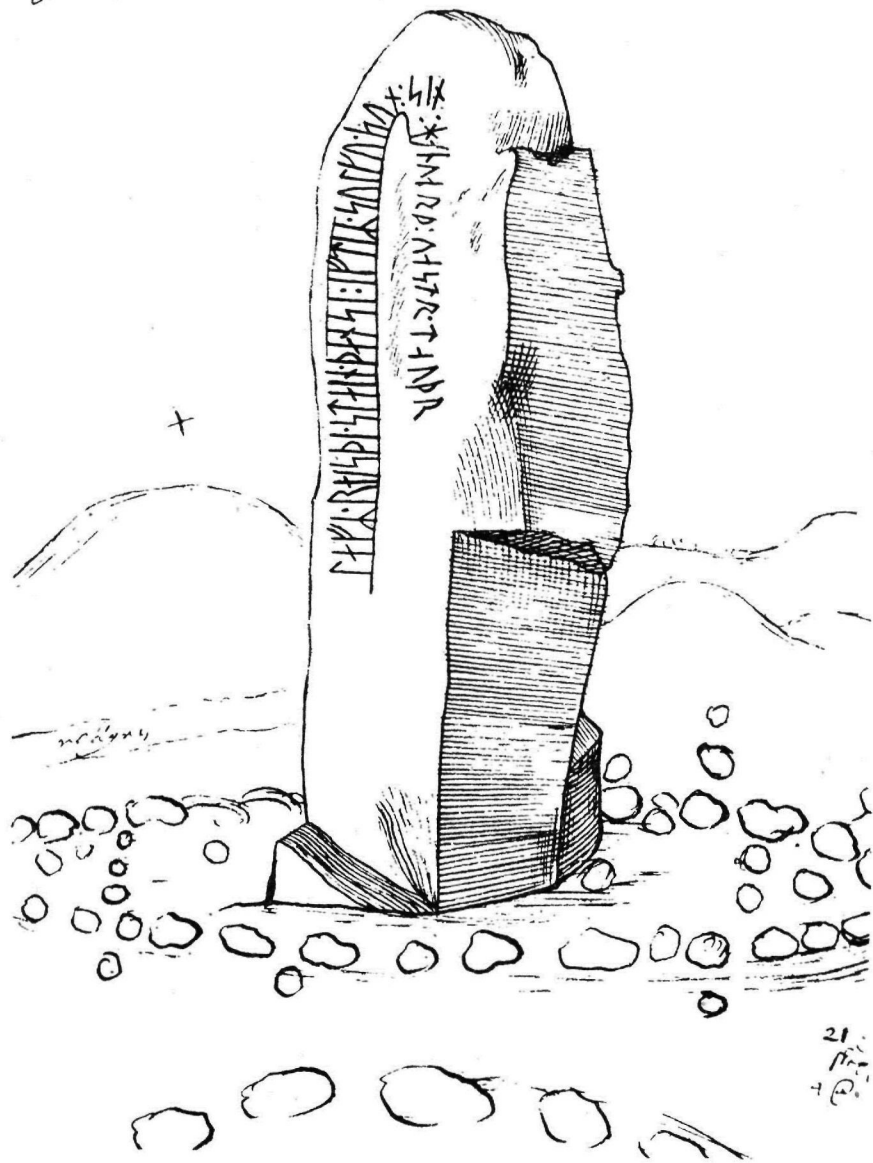
Litteratur: J. Peringskiöld, F1 5: 5, bl. 15, 27, 31; N. R. Brocman, IW s. 167; O. v. Friesen, Runorna (1933), s. 189.

I Vitterhetsakademiens arkiv finnes en beskrivning av Valsta-stenen från år 1670:¹ »Ehn antiquitet skribtur j Bettna Socken Och i Hwarsta by. Huggit uppå ehn vprest steen, upåth spitzigh som ehn piramij doch eij Regulier quadrat, vthan tunligh och på den ehna tunna kanten åth norden medh thessa underskrefne Littres, och ähr dher uppå han står, en långh högel

¹ Beskrivningen finnes på ett blad, som varit inklistrat på insidan av pärmen till en bok från 1500-talet (*Büchsenmeisteren-Schul*, av Jos. Furttentbach, Augsburg 1643) i Generalstabens bibliotek. Numera är bladet lösgjort ur pärmen och har överlämnats till Vitterhetsakademiens arkiv.

20 allnar långh och 8 alnar bredh lika som ehn graaff och stenen ståår der in centro uppå, och lutar åth Wåster, gemene man säier der, att ehn Jätte skulle liga der under begrawen, och har ehn bondhe ther ehn tidh för ett åår begynt gråwa sigh der litet ifrån wedh pass 6 steegh åth Noordwåst ehn kiållar, och der funnit menniskoskallar och been huilket grafwandhe sedhan aff öfwerhethen åhr förbodit der sammastådes, stenen ståår 5 alnar utur markian, och bockståwerne der uppå medh sådhan stulus som fölier, och stenen åhr aff groff gråsten.»

Jysalfta baste; Betna följ.

Sö 53. Valsta.

Teckning av J. Peringskiöld 1686 (F1 5: 5)

I den relation om fornminnen i Bettna, av Bothvidus Jonæ Hellenius, som ingår i *Ransakningarna*, finnes en teckning av Valsta-stenen. Inskriften anges sålunda:

lafr · raispi · stain · þansi · iftir · sulfu · sun · sin : tan · uar : þuakr : tarpir :

På sin teckning från 1686 (F1 5: 5), som ligger till grund för träsnittet i Bautil, har Peringskiöld antecknat: »21 alnar långt skepp, 4 alnar bredt.» I sin renskrivna redogörelse (*Mon. Sud.*) meddelar han vidare, att Valsta backe »ännu är full med stora och små ätthögar och stenlagda ringar, eller hedniska griffter, ibland hwilka en märkelig stenlagder graf finnes wid landzwågen, uthi liknelse effter ett skepp af 21 alnars längd och 4 alnars bredd, haffvandes mitt uthi, sosom till mast och Segel, en upreester steen, som är 4 alnar hög öfwer jord, med ristade Runer.»

Peringskiölds anteckningsbok från resan 1686 (F 1 5: 5) innehåller, utom den förut omnämnda teckningen, två andra teckningar av Valsta-stenen, den ena av honom själv, den andra av en annan hand. Båda ha, liksom teckningen i *Ransakningarna*, **sulfu**, vilket väl sålunda torde ha varit inskriftens form.

Stenens plats framgår av en skattdrägningskarta från 1688 (Kungl. Lantmäteristyrelsens arkiv C 4: 48), avbildad av I. Schnell i *Sörmlandsbygden* 1935 (fig. 1). Den står straxt N om husen i Valsta by.

Runstenen omtalas ännu år 1761 av P. Åvall i *Betna Sochns Beskrifning* (hs M 65 i Kungl. Biblioteket), utg. av Södermanlands Hembygdsförbund 1935 (*Sörmländska Handlingar* n:r 3), s. 26 f.: »Wid Hwalsta by står en uprester runsten, som ännu är någorlunda läslig för den som förstår den samma.»

H. O. Indebetou, *Södermanlands minnen* (1877), s. 139 uppger, att i Valsta norra gård finnes en runsten insatt i muren under en bod, och en annan förmodas ligga under ett av boningshusen. Omkring 1880 byggdes denna gård om, och alla äldre hus revos då bort. Det har sedan icke varit möjligt att finna några spår av stenen.

54. Bjudby.

Om uttrycket **lantburnir man** se s. 329 och R. Kinander i *Smålands runinskrifter*, s. 110 (med cit. litt.).

55. Bjudby.

Pl. 203, 204.

Litteratur: Lis Jacobsen i *Scandia* 8 (1935), s. 77 not.

Stenen hopfogades och restes 1934 på samma plats, där den förut legat, i björkhagen V om Bjudby.

För uttrycket *varð þa hæima at harmi dauðr* jfr Sö 320 *harmdauð mykinn*, namnet *Harmsorgi* Sö 68 och tillnamnet isl. *harmdauði*.

Lis Jacobsen finner uttrycket *at harmi* »påfaldende både formelt og indholdsmæssigt. De nærmeste syntaktiske paralleller findes i vestnordisk digtning: 'have noget *at gamni*' (Egill, lösvers nr. 45), 'skaffe sig noget *at gremi*' (Lokasenna str. 21); disse dækker jo ikke brugen på Bjudby-stenen; følelsesudbruddet 'til sorg' falder heller ikke rimeligt.» I stället förmodar hon ett ortnamn. »Et fra middelalderen hjemlet svensk stedsnavn *Harm* (i Helsingland) findes i et Diplom fra beg. af 1300-tallet (*SD* 3, s. 430) . . . Det forefalder mig sandsynligt, at Hevner — efter hvem stenen är rejst — har haft sin gård ved Harm og har fundet døden her, efter at være vendt tilbage fra England. Hans far, Thorsten, der har rejst stenen 'efter sig selv og sin søn Hevner' i Bjudby i Södermanland, har vel haft sin gård her». Häremot måste emellertid framhållas, att det ingalunda förefaller osannolikt att i en svensk inskrift möta uttryck för verklig sorg. Utom de ovan anförda parallellerna må här blott erinras om Bällsta-stenen i Uppland (L 450): . . . **uk · kuriþi · kas at · uiri · þu mon i krati · kiatit lata**.

56. Fyrby.

Litteratur: O. v. Friesen, *Runorna i Sverige* (1928), s. 61.

Till läsningen: Runan 35 är säkert **r** och ordet 35—41 sålunda **rynasta**. Hela bistaven i 35 **r** kan tydligt spåras, ehuru den är svag; från dess nedre vinkel går en fördjupning in mot

huvudstaven, som kan vara ristad. Förlängningen av denna fördjupning upp mot övre slinglinjen är däremot mycket svag och osäker. Även von Friesen läser **rynasta**. **u** är tydligt stunget i **rynasta**, liksom **i** i **menr**, **setu**, **eftir** och **k** i **marga**; svag men säker prick finnes i **u** i **brypr** och **fraystain**; däremot är **k** icke stunget i **mipkarpi**.

Inskriftens början blir sålunda i översättning: »Jag vet bröderna Håsten och Holmsten vara de runkunnigaste män i Midgård (= här i världen).»

von Friesen uppfattar **hastain** som nominativ och subjekt:

»Jag, Håsten, känner Holmsten och hans bröder

som runokunnige klokast i Midgård.

Sten de reste, runor ristade

över Frösten fader sin.

Håsten (= den höga stenen) är tydligen det forna namnet på den väldiga, vid en gammal väg liggande flyttblocksklippa, på vilken inskriften är anbrakt.» Som ortnamn förekommer Håsten i N. Björke sn, Västergötland; det tolkas i *Ortnamnen i Älvsborgs län* 12, s. 4 som »den höga stenen»: »Möjligen har gården sitt namn med anledning av läget invid Hunnebergs branta bergvägg.» Högsten och Högstena finnes på flera ställen som gårds- eller bynamn. Torpet Högstena i Kjula sn har uppenbarligen sitt namn av de båda där resta stenarna, av vilka den ena har runinskrift (Sö 105, se även nedan s. 389).

Å andra sidan synes uppfattningen av **hastain** som personnamn vara sannolikare. Mansnamnet *Hasteinn* är väl styrkt; det förekommer i ytterligare tre inskrifter i Södermanland (Sö 122, 123, 347). Av de 4 belägg, som anföras av Lundgren, äro 3 från Södermanland. Men namnet finnes även, om än sparsamt, belagt både i Danmark och i Västnorden. Alla tre namnen i inskriften ha som slutled *-stainn*: *Hasteinn* och *Holmsteinn*, söner av *Fröysteinn*. Detta erinrar om de tre bröderna *Hásteinn*, *Hersteinn* och *Holmsteinn*, söner till *Atli inn mióvi* på Gaular i Norge, som omtalas i *Landnamabok* (ed. F. Jónsson, 1925, s. 4).

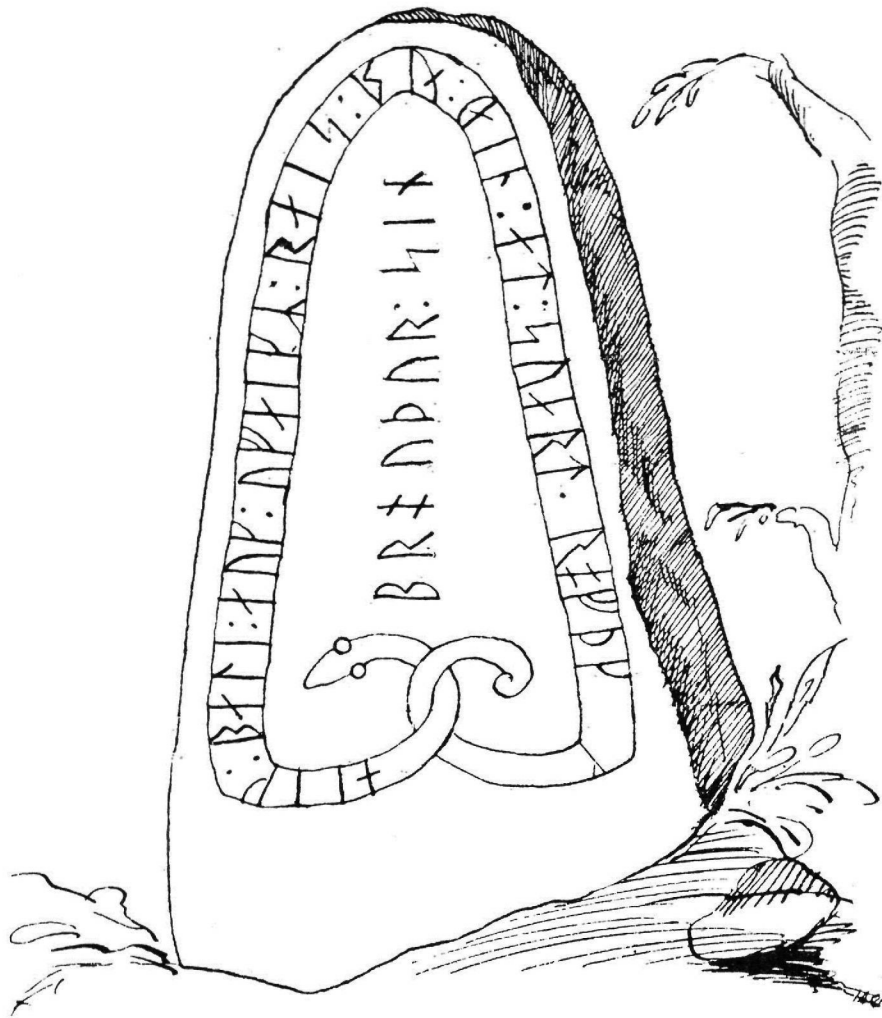
Såsom Brate påpekar, omtalas i flera inskrifter »stav» som ingående i minnesmärket över den döde jämte »sten». Se härom även Sö 196. Emellertid är det anmärkningsvärt, att på Fyrby-stenen talas om »många stavar». Det är därför sannolikt, att här avses icke resta stolpar utan runstavarna på stenen. Sålunda: »de satte stenen med många runstavar (runor)». Jfr uttrycket **mep · s(t)in · lifir · auk · stafir · run(a)** å Nöbbele-stenen (Sm 16). Det mest påfallande är dock själva verbet: »de satte stenen». Inskriften är nämligen ristad på ett jordfast block, som aldrig har varit rört ur fläcken av människohand. Den versifierade inskriften torde därför ha blivit tillagad, innan det ännu var avgjort, att den skulle ristas på just denna plats och på detta stenblock.

Inskriftens formulering är högst ovanlig. Den har icke karaktären av början på en inskrift, utan snarare av en fortsättning, ett tillägg i versifierad form till en vanlig minnesinskrift. Denna har då funnits, måste man förmoda, på en annan, numera förkommen sten. Förmodligen har detta varit en rest sten, vilket skulle förklara uttrycket »de satte stenen». Med detta antagande bleve också uttrycket *Iak væit . . .* mera förklarligt. Det har ett direkt motstycke i inskriften på Sö 14, där det först meddelas, att Ragna har rest stenen efter Sven, sin make, och Säva och Ragnborg efter sin fader, och därefter tillägges: *Væit iak þæt var Svæinn vestr með [Knuti?]*.

57. Trinkesta.

I Lars Hallmans beskrivning över *Blacksta och Vadsbro socknar* (1748, 1759, utg. av S. Wallin 1917) omtalas två runstenar som kända i dessa båda socknar, Sö 57 och Sö 70. Den förra var nyupptäckt. Den »ligger i en äng, af hwilken en del hörer til Blacksta prästgård och hwarom rätt nu skal talas mera. Måsen som til en tre twärfingers tjäcklek betäckte honom, när

han för tvenne år sen uphittades, der han låg under en buske, af min Swåger H^r Lieutenant Wigelstierna, kunde nogsammt wittna, at ingen på många åhr wetat af honom. Således hafwer han näppelⁿ varit afritad förrän d. 15 augusti i år, då min Bror, Kyrckjoherden wid S. Hedv. Eleonora församling i Stockholm H^r. Magister Iohan Göstaf Hallman afritade honom sådan, som han här hos föllier. Wäl kan wara, at han stått i däliden, der han nu ligger, ty der finnas

Sö 57. Trinkesta.

Efter teckning i L. Hallman, Blacksta och Vadsbro socknar.

stenar i marcken lagde likasom kring om grafwen; men at ingen ringa kaxe låtit rista honom och at ej eller til äfwentyrs någon sämre man hwilar derunder witnar sielfwa skriften, som i Swenskan lyder så: Airik den mächtige och Ufaikr reste denna Runan at Suart den Rödfagre, Sin broder.» Den grav, varmed runstenen sättes i förbindelse, omtalas i det föregående bland »ättekullar» såsom befintlig »wid Blacksta prästgård».

Stenen söktes förgäves år 1928.

Floda kyrka.

I *Ransakningarna* 1667—84 uppges, att »på den gamle Floda Kyrkedör står 2 rader ut-hugna runska bookstefuer aff Järn, på latin, att Kyrkan ähr aff wädeld tuå gånger afbrändh.»

58. Stav.

Litteratur: H. Hofberg, Oppunda härad (ATA), teckning.

De tre fragmenten lågo till 1934 i sydöstra kanten av en moränholme, kallad Smedjebacken, omkring 300 m. NNÖ om manbyggnaden till $\frac{1}{2}$ mtl Stav och 10 m. V om landsvägen Floda—

Valla. Då de icke kunde hopfogas och resas, och då deras läge icke var betryggande ur fornvårdssynpunkt, flyttades de sommaren 1934 till Floda kyrka, där de nu förvaras i södra vapenhuset.

59. Flåsta.

Till läsningen: Runan 7 är säkerligen icke **ᚱ**, utan **iu**; första staven är rak, böjer icke in mot den följande (huvudstaven i **u**); **u** liknar alldeles runan 3 **u**. Runan 10: något ovanför mitten en tydlig huvudstav, snett uppåt höger; sålunda **k** eller **f**. Runan 21: den fåra t. h. om huvudstavens nedre del, som Brate observerat, är snarast en naturlig fördjupning; en liknande finnes även t. v. Men sannolikt äro båda icke huggna och runan sålunda **þ**, icke binderuna **þr**. Det därpå följande (Brate: 22 **ᚱ**) är knappast en runa, utan en fot till rundjuret.

60. Ramsta.

Flerstädes synnerligen svårläst, särskilt på h. sidan. Runan 50 synes vara **r** (tydligt på avtryck); 51 är säkert **a**; därefter möjligen **s** (eller **þ**); sedan en tydlig huvudstav, och därefter plats för ännu en runa.

40—44 **karua** torde vara *garva*, ack. sg. fem. av fsv. *gar* (isl. *gǫrr*) 'gjord, färdig'; *hafa . . . um garva* 'hava gjort', *um* är perfektiverande partikel. Det följande har måhända varit *stein [at] væ[isa] æftir Svæin, faður sinn*.

61. Ösby.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5.

Ösby är numera avhyst; det är ej upptaget på Generalstabskartan. Det har ingått i Malmsgård. Det gamla Ösby låg på backen ovanför nuvarande statbyggnaden.

þ-runan har formen **D**. 26 **f**: av bistavar synes intet spår, oaktat så mycket av ytan är bevarat, att dessa delvis borde finnas; ej heller **u**. 38 **i** är inträngt mellan **t** och **ᚱ**.

62. Hässlö.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 12; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 166; H. Hofberg, Oppunda härad (ATA), teckning.

Djupa sprickor gå i stenens längdriktning.

Till läsningen: **san** med tydligt **a**; **i uak**: alla runorna synas fullt säkra.

63. Stora Malm. Kyrkan.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 22; H. Hofberg, Oppunda härad (ATA).

64. Fågelö.

Litteratur: J. Peringskiöld, F1 5: 5, bl. 10, Vita Theodorici, s. 467; O. Celsius, Svenska runstenar 1, s. 338; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762) s. 161; H. Hofberg, Oppunda Härad (ATA).

Hofberg skriver om runstenen följande: »Vid Foglö by i nordöstra ändan af socknen skall finnas en runsten (L 903) i en källarmur, hvilken sten likväl af mig icke kunde upptäckas. Fordom en stor bondby, är Foglö nu lagd såsom utgård under Eriksberg och i följd deraf en stor del af de gamla bygnaderna borttagna. I byn finnas likväl i behåll tre gamla källrar hvilka noga undersöktes, utan att den ifråga varande stenen kunde anträffas; som stengrunden i alla källrarne är överrappad med tjockt murbruk, är ej otroligt att stenen gömmer sig derunder och framdeles träder i dagen.»

Folkskolläraren E. Lindahl meddelade i skrivelse till Riksantikvarien ^{13/5} 1934: »Befallningsman F. O. Ekstrand berättar, att det vid Eriksberg funnits en nattvakt, vilken under sina yngre dagar tjänat vid Fågelö i St. Malms socken. Från den tiden berättar han, att det skulle anläggas en ny bro eller vägtrumma. Som mycket »lämplig» sten därtill togo de en kullfallen runsten, vilken låg i en backe i närheten.»

65. Djulefors.

Pl. 205.

Litteratur: J. Peringskiöld, F1 5: 5, bl. 21, Vita Theodorici, s. 467; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 137 f.; O. Celsius, Svenska runstenar 1, s. 331, 341; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 178; H. Hofberg, Oppunda härad (ATA), med teckning; I. Lindquist, Religiösa runtexter 1 (1932), s. 86, 91.

I Peringskiölds bok från resan 1686 (F1 5: 5) finnes följande anteckningar (bl. 63): »I Stora Malms socken och i Diulafors Ladugård hafwer tilförene uthom den afriktade Runstenen varit en annan som nu inthet igen fans, utan förmenas wara lagder til Hörnstenen under den nya ladan.»

I en *Beskrifning öfver Stora Malms Församling* 1749 av C. H. Uggla (handskrift i Tilas' samling, Kungl. Biblioteket) finnes följande uppgift: »6:o. Uppå ladugården vid Diulfors äro tvänne Runstenar att se hvilka uti H:r Dijkmans Observationer öfver Runstenarne stå beskrefne». Anmärkningsvärt är, att här återigen talas om två runstenar vid Djulfors.

Hofberg meddelar om Djulefors-stenen följande: »I Eriksbergs park, ett par bösshell öster om slottet, är nu [1881] upprest den runsten, som i B 787 och L 902 omtalas såsom befintlig i ladugården vid Julefors. När nämnda egendom på 1780-talet raserades, fördes stenen till Eriksberg och insattes i vestra trädgårdsmuren, men fördes på 1840-talet derifrån och lades till dörrtröskel vid ett torp Grindstugan. För att stenen skulle passa till detta ändamål, bortsprängdes en betydlig del af öfra och högra kanten, der märkena efter borrhålen ännu äro synliga. För närvarande är stenen 1,40 m. hög, 0,6 m. bred, 0,22 m. tjock och har quar följande af inskriften: **: han : austarla : arpi barpi : auk : o : likbarpilanti :**»

År 1934 upptäcktes ett runstensfragment i västra stenmuren kring Eriksbergs park, på södra sidan om slottet, utmed vägen. Huru länge det har legat där är obekant, liksom också huru gammal muren är. Fragmentet, som är 78 cm. långt och 32 cm. brett, befanns utgöra den nedre delen av den saknade vänstra tredjedelen av Djulefors-stenen. Fragmentet sammanfogades med den förut kända delen av stenen, och denna restes i slottsparken utmed uppfartsvägen c:a 20 m. V om nordvästra hörnet av slottet.

Runorna äro i allmänhet ganska tydliga. Ytan av stenen är alldeles blanksliten, vilket sannolikt beror på att stenen en längre tid har legat som trappsten.

Till läsningen: Av 31 a och 32 k synas bistavarna tydligt. Den senare runan kan naturligtvis även ha varit m. På den avflagrade ytan mellan de båda runorna torde ha funnits ungefär 8 runor.

Sö 65. Djulefors.

Efter teckning av J. Peringskiöld i F 1 5: 5.

66. Sködinge.

Pl. 37.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5.

67. Häringe.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 8.

68. Remmeröd.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 6.

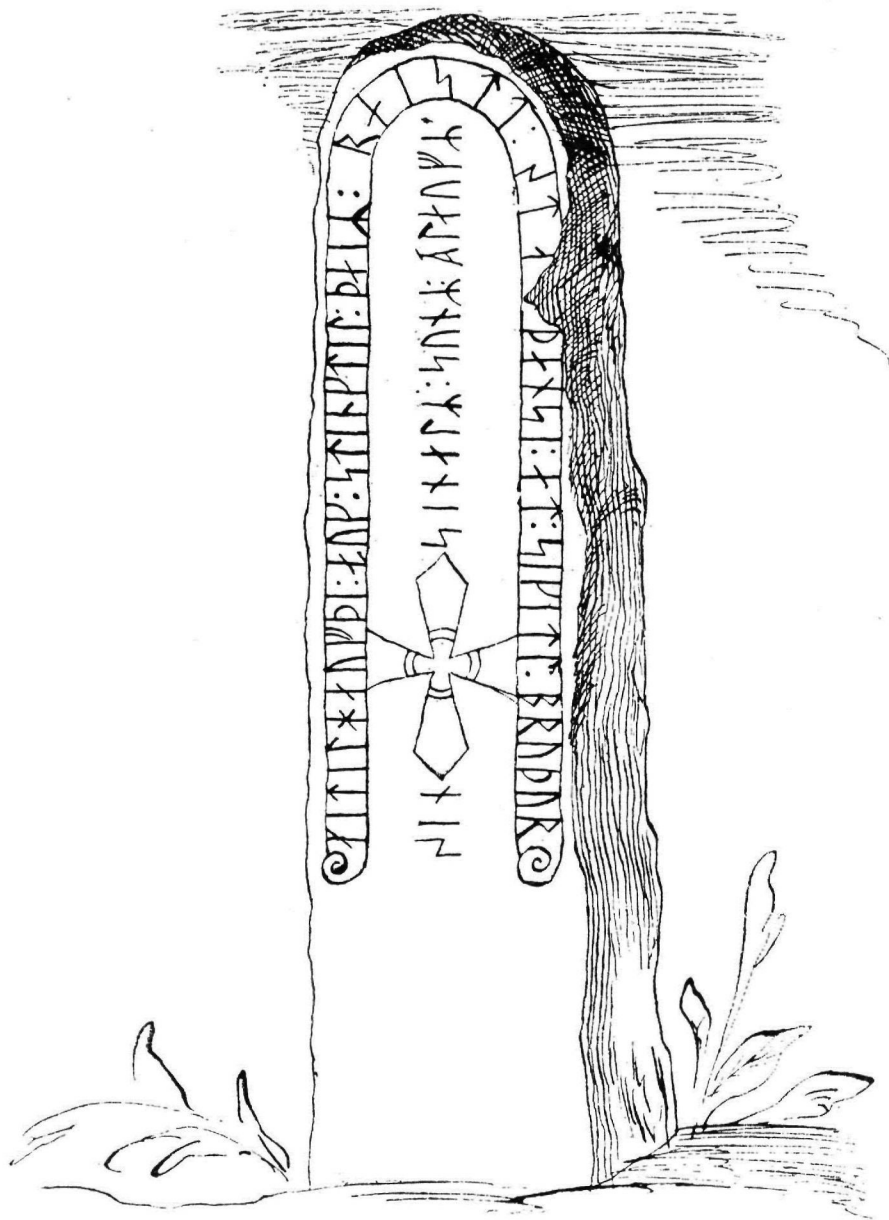
69. Valla.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 9.

Endast ett stycke, det större, kunde aug. 1928 återfinnas. Omkring 5 år tidigare hade även det andra, som nu förgäves söktes, funnits vid samma plats.

70. Hedenlunda.

Om Hedenlunda-stenen finnes i Lars Hallmans beskrivning över *Blacksta och Vadsbro socknar* (se ovan Sö 57) följande: »Den andra stenen är at se wid Henlunda Sätterj i Wassbro Sokn,

Sö 70. Hedenlunda.

Efter teckning i L. Hallman, Blacksta och Vadsbro socknar.

hafwer tilförne stått deroppe i skogbacken; men för några åhr sedan förder ned til Herrgården och lagd til trögårdstrappa. Gårdsens herre och ägare, som nogsamnt wisste Kongl. förordningen om slike Antiquiteter, befalte straxt, så snart han blef det warse, at stenen åter skulle tagas

dän, och föras på sit gamla ställe; men vårdslösa händer slog honom wid samma tillfälle i tu. Icke des mindre är han här aftagen, och lärer i synnerhet et derpå i Runskan sällsynt, om intet alldeles obekant A förtjäna våra Antiquariers anmärkningar. Sjelfwa skriften derpå lyder så: Aitil haufdi och Stinktil ristade denna sten åt Sigitl sin broder. Inuti står: Sinalr Alaufr son, som måtte wara sjelfwa stenhuggarens eller Runaristarens namn». På stenens ursprungliga plats, i skogen ovanför Hedenlunda, har enligt Hallman funnits en tingshög, som »på sig hafwer en stor sten uprest, som kallas af folket domstenen.» Hallman förmodar, att det är denna plats som åsyftas, då ett dombrev år 1447 är utfärdat »uppå Vppunda Thingstad i Wadzbro.» Detta är emellertid tvivelaktigt, alldenstund år 1358 ting hölls »vidhir Vatzbro kirkio».

I en samling brev och anteckningar, härrörande från Per Tham till Dagsnäs, nu tillhöriga kapten Ernst Malmberg på Vråå gård, finnes en teckning av Hedenlunda-stenen utförd 1816 av greve Nils Bonde, som vid denna tid bodde på Hedenlunda. Runstenen säges ligga »uti en stenmur på Henlunda i första afsatsen i trädgården åt sjösidan vid nergången til den andra afsatsen».

71. Hansta.

Stenen är ytterst svårläst. Man skymtar enstaka linjer och runor, men mycket få äro säkra. Av Brates läsning är endast 12—15 **pasi** alldeles klart. Därefter möjligen ett streck eller ett skiljetecken, men icke **a**. Följande runa (17) synes vara **i**, ej **t**. 18 **f** är säker, 19 synes vara **t**, 20 **i** och 21 **r**: ordet **iftir** torde vara tämligen säkert. På det följande stycket kan intet med säkerhet bestämmas. Möjligen är 24—25 **ur** riktigt. Därefter 26—29 **faur** snarare än **kaur**: **f**, **a**, **u** äro säkra, **r** mindre tydligt. Sedan **s**, **i** (icke **t**), **u**? och troligen ännu ett par runor. — Början är mycket oviss. En rad huvudstavar synas på vänstra sidan, men ingen säker runa före 5 **k**. Sedan två streck, varefter **r**?, **n**, **u**, **r**. — I mitten kan med en viss sannolikhet följande bestämmas: **a**, **r**, **i**, **u**, **l** . . . **r**.

73. Lyttersta.

Litteratur: J. Peringskiöld, F1 5: 5, bl. 25 och 41, Mon. Sud.; H. Hofberg, Oppunda härad (ATA), s. 3.

Runstenen står, såsom Brate framhåller, på gränsen mellan Östergötland och Södermanland. Den har i äldre tid tjänstgjort såsom råmärke för gränsen. I ett rannsaktionsprotokoll från 1401¹ omtalas en föregående gränsläggning under Magnus Ladulås tid år 1282. Då blev beslutat, »at Skogen skulle läggias med Råå och Röö, och gifua huart Råmerke namn, både Siöger, Moser och Store stener». Gränsmärkena uppräknas i ordning österifrån; vid sjön Tisnaren äro de följande: »... af Munkanora och i Kalfnesudda, från Kalfnesudda och i Klinteskiär och Lidastadzgiärde², af Lidastadzgiärde och i Runastaffwen, af Runastaffuen och i Runastenen, ett stenkast nedan af Runestenen i Runehella Mosse, af Runehella Mosse och [i] Torsmosse nordan om Bolletorp . . .»³ I en förteckning från början av 1600-talet på gränsmärken mellan de båda landskapen⁴ uppräknas bl. a. följande (i ordning västerifrån); »18. Torsmåssen wisar ifrån sig till den adertonde skillnaden som kallas Christiershäll, som ligger på Christiersmoo. 19. Christiershäll wisar till den 19. Skillnaden som kallas Runesten. 20. Runesten wisar till den 20. Skillnaden som kallas Klinteskiär, ligger wid en Siö benemdt Tisnaren . . .» Runstenar som gräns-

¹ Avskrift i J. Peringskiöld, *Mon. Sud.* Från en annan källa (vidimation i ett brev från 1643) tryckt i C. F. Broocman, *Öster-Götland* (1760), s. 12 f.

² Broocman a. a.: Lytterstads Giärde.

³ Av dessa ortnamn återfinnas på Generalstabskartan: Nora, Kalvnäsudde, Lyttersta, Båltorp.

⁴ Även i Peringskiölds *Mon. Sud.*

märken äro kända även från andra håll: SD 2, s. 23 Runustenen (Västergötland), Sm 17 (R. Kinander i *Smålands runinskrifter*, s. 68). Tre runstenar i Södermanland stå i skogsmark, invid gränsen mellan härader: Sö 181, 292 och 298. Även bör i detta sammanhang erinras om inskriften på Ågersta-stenen i Uppland (L 692): *Hier mun standa steinn miðli byia.*

I R. Dybecks handskrivna samlingar om Södermanland (ATA) finnes en avskrift av en relation om fornminnen i Vingåker, författad av kyrkoherden Marcus Simming, daterad den 2 mars 1685. Utan tvivel har den tillkommit med anledning av Antikvitetskollegiets *Ransakningar*. Om runinskrifter i Vingåker innehåller den följande: »1:o Widh Lytttesta een by belägen een mijl ifrån kyrkian södher uth in emooth Tijsnaren, een siö som åthskillier på den sidhan Wingåker ifrån Skedwij sockn i Östergötland: Vid b^{te} Lyttersta väster om byn uthom deras äng vidh b^{te} siö, ståår uprest een steen fäm alnar lång heller hög, medh runeskrift uppå. 2:o På denne sidhan om Åhlsäter, een by belägen half annor mijl ifrån kyrkian öster uth; icke långt ifrån samme by vidh väghen, som der ifrån går till närmaste by på den sidhan, Brogetorp vidh namn vijses och een runesteen medh skriff uppå.»

Peringskiölds teckning (F1 5: 5) av runstenen med dess omgivningar innehåller bl. a. anteckningen: »NB. Konung Gust. Adolp. har varit här.»

Till läsningen: Runan 17 är stungen, sålunda e.

74. Ålsäter.

Litteratur: J. Peringskiöld, F1 5: 5, bl. 37; N. R. Broeman, IW s. 231; H. Hofberg, Oppunda härad (ATA), s. 3, jämte teckning.

Till läsningen: 51—54 **ufir**: av 51 synes endast en huvudstav; av 52 äro bistavarna fullt tydliga, huvudstaven kan spåras: av 53 endast svaga spår nedtill; 54 är fullt tydlig.

76. Lista kyrka.

I *Ransakningarna* 1667—84 finnes följande uppgift: »i Listad är inmurat een runsteen med Bokstäfver ofvan för Kiörkiödören».

78. Lista kyrka.

Om runristade ringar i kyrkodörrar se numera R. Kinander i *Smålands runinskrifter* (1935), s. 86 f.

82. Tumbo kyrka.

Den äldsta uppgiften om stenen finnes i *Ransakningarna* 1667—84 och lyder så: »en Runesteen mitt uthi Kyrkiödören liggiandes». Stenen har år 1930 uttagits ur dörren; den står numera rest vid södra kyrkogårdsmuren, mitt emot Sö 84.

Den förut av muren dolda delen av inskriften har sålunda blivit tillgänglig. Den befanns vara (mellan 11—15 **iprn** och 25—28 **isrn**):

+ **rftah** × **fraitan** × **brupur** ×

Alla runorna äro fullt tydliga. Av **b** finnes dock endast övre delen. Båda **r** i **brupur** likna fullkomligt **u**. — Översättning: »... efter Frösten, broder...». — **a** har, såsom redan Brate har påpekat, ljudvärdet **i** eller **e**.

84. Tumbo kyrka.

Enligt uppgift skall stenen redan 1883 ha uttagits ur vapenhusdörren och rests, genom frih. Hermelins på Österby försorg (se kyrkostämmoprotokollen 1882—83).

Av inskriftens början finnes bevarat: × **a . . . r**. Runan 13 är tydligt **h** (felristning för **a**). Tydligt stungna äro 1 **e** och 48 **y**.

86. S. Åby ägor.

Platsen ligger på S. Åby ägor i Öja sn.

I den förteckning över fornminnen i Arboga, som ingår i *Ransakningarna* 1667—84 och är daterad 19 maj 1667, finnes följande uppgift, som tydligen åsyftar S. Åby-stenen: »Men en stor steen skal finnas uthi Wästermo sockn strax här hoos, der som mycket runska finnes på skriffuit wara, och uthan tuiffuel bliffuer dädan ifrån angiffuin.»

Alla runorna i 32—36 **sirun** äro tydliga: **u** är ej stunget.

Runan **r** i **sirun** 'med runor överallt, runristad' beror utan tvivel på den föregående palatala vokalen, såsom redan Bugge (*ATS* 10:1, s. 109) och von Friesen (*Runorna*, 1933, s. 197) förmodat. Jfr **ryr: iks** Sö 47, **prurikr** Sö 163, **fapir**, **bropir**, **iftir** m. fl.

90. Lövhulta.

Till läsningen: första namnet är säkerligen **atuitr**, icke **aotuitr**. Det som Brate fattar som huvudstav i ett **o** är en naturlig fåra i stenen. Avståndet mellan **a** och **t** har på grund av denna ojämnhet blivit något, men ej mycket större än vanligt.

21—24 **aisi** kan möjligen också sammanställas med **aysl** L 345 Svartsjö, Uppl. (enligt min undersökning 1931), **usl** Sö 190. Någon bistav är emellertid ej bevarad på 24 **i**.

91. Tidö.

Litteratur: *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, F1 5: 5.

Enligt Peringskiöld var stenens plats »i Tidöö gärde ey långt från Stårmarr grinden hwarest berättas stått ett slag, i hwilket 3 bröder tillijka slagne blifvit». I *Ransakningarna* finnes följande anteckning: »Widh Store Tijdöö, vthi Gärdet, widh en Grindh, som kallas Stormaregrinden, ligger nu en Steen, 7 alnar och 2 qwarter vthi längden, den i förtijden haffver ständigt å Enda, der vppå hafver fulle varidt något skrifvit och rijtadt; Men är nu mest bortnött; ty den haffver legadt vnder vägen.»

Sista runan är enligt B 756 **i** (icke **a**). — 41—43 **ali** är troligen, såsom Liljegren förmodar (*Runlära*, s. 97, L 992), felläsning för **auk** 'och'.

92. Husby kyrkogård.

I okt. 1936 påträffade fil. lic. I. Schnell vid gården Ålläng i Husby sn ett stycke av en runsten. Enligt uppgift av gårdens ägarinna, fru Ottilia Karlsson, hade fragmentet funnits vid Ålläng redan år 1889, då hon som barn flyttade dit. Den förutvarande ägaren av Ålläng, murare

Olsson, hade fört stenen med sig dit från Trädgårdstorp, beläget 600 m. S om Husby kyrka på v. sidan av åsen, där han tidigare hade bott. Några säkra uppgifter om var stenen ursprungligen har blivit funnen har ej varit möjligt att erhålla. Enligt vad fru Karlsson trodde sig ha hört, skulle Olsson ha hittat den i åkern vid Trädgårdstorp. Emellertid är det också möjligt, att Olsson vid något tillfälle, då han har haft arbete vid kyrkan, har funnit stenen på kyrkogården och fört den med sig hem till Trädgårdstorp.

Sö 92. Husby kyrkogård. Det nyfunna fragmentet.
Foto I. Schnell 1936.

Det visade sig nämligen vid Schnells fortsatta undersökning, att det nyfunna fragmentet utgjorde en del av runstenen på Husby kyrkogård, Sö 92, som ju är defekt, särskilt utefter vänstra smalsidan, där runinskriften har funnits. Fragmentet fördes från Ålläng till Husby kyrka och fastsattes på sin plats på runstenen, något nedanför mitten på v. sidan.

Fragmentets längd är 0,54 m., bredd 0,17 m., tjocklek 0,12 m. Fragmentet innehåller ornament i lågreliëf: huvud och hals av en drakkropp jämte en framfot, som med sina tår fattar om en smalare slinga. Den runristade v. smalsidan är svagt svängd.

Stenen hade, enligt vad Peringskiöld antecknat år 1686 (se ovan s. 66), »för några åhr sedan» blivit funnen i en grav och sedan »nyligen» inmurad som fönsterbräde i ett av kyrkans södra fönster, med den ornerade sidan nedåt och den runristade smalsidan utåt. Tydligt har den vid detta tillfälle blivit utsatt för svår misshandel. Den har formats till för att passa in i väggen, och stora stycken på vänstra sidan, som sköto ut utanför muren, ha därför hänsynslöst huggits bort. På Peringskiölds teckning (och B 755) äro endast runorna upptill i behåll. Mellan fragmentet och runstenen finnes både på framsidan och baksidan en springa av 1 1/2 cm:s djup (synlig på

bilden); den har tydligen uppkommit därigenom, att man från båda sidor har huggit in rännor i stenen. Sedan har det som låg utanför dessa rännor med lätthet kunnat brytas loss. Det stycke av v. sidan, som har varit ovanför fragmentet, har säkerligen blivit krossat i småbitar. Däremot skulle man möjligen kunna hoppas på att med tiden återfinna den nedersta delen, som har varit ett tämligen stort och brett stycke. Det har väl, liksom det nu anträffade fragmentet, blivit bortkastat som skräp på kyrkogården eller i dess närhet.

Sö 92. Husby kyrkogård.
Foto I. Schnell 1936.

Grå sandsten. Stenen har ursprungligen haft en egendomlig form, bredare nedtill än upp-till, med en övre kantytta, som sluttar starkt nedåt höger, och sidoytor, som slutta nedåt vänster, varför hela stenen ger intryck av att luta mot höger. Det övre v. hörnet, som är stenens högsta punkt, befinner sig t. h. om mittpunkten av en linje tvärs över foten. Ornamentiken, som nu kan med säkerhet i sin helhet rekonstrueras, är med utomordentlig skicklighet och smak anpassad efter stenyntans form. Den svagt bågböjda vänstra smalsidan, som bär runinskriften, är på mitten delad av en huggen linje; denna utgör gemensam övre ramlinje för de båda raderna av runor. Dessa stå alltså med basen utåt kanterna. De äro djupt huggna och tydliga.

Den bevarade delen av inskriften, den förut kända (se s. 67) jämte den nu tillkomna, är följande:

... **lit · raisa · st** ... **rysu · bro** ... **sin · ha** ... **austr · bali** ...
 5 10 15 20 25 30
 ... *let ræisa st[æin]* ... *rysu, bro[ður] sinn. Ha[nn].* ... *austr. Balli* ...
 »... lät resa stenen ... *rysu, sin broder. Han* ... österut. *Balle* ...»

Den första bevarade runföljden befinner sig tydligen nära inskriftens början. **lit** har föregåtts av ett personnamn. Mellan 10 **t** och 11 **r** finnes plats för ungefär 8 runor. Här har stått slutet av ordet 'sten' (**stain**), orden 'denna' och 'efter' (**pina at**), jämte möjligen en eller ett par runor i början av det följande, otydda personnamnet. Runan 17 har endast ett kort streck på h. sidan av huvudstaven, men har säkerligen varit **o**. Därefter kunna runorna **pur** med säkerhet suppleras. Mellan **han** och **austr** har stått ett verb, troligen 'ändades' (**entapis**). Efter **bali** har följt ett verb, mitt emot inskriftens första namn, sannolikt **risti**. Sålunda *Balli risti* »Balle ristade».

Trots sitt fragmentariska skick är inskriften av stort intresse. Det är för det första mycket överraskande att finna, att den mångfrestande Balle har utfört denna sten, »Mälardalens enda i relief arbetade runsten». Balle är förut känd från östra Västmanland (Björksta och Fläckebo socknar) och västra Uppland (framför allt Trögds härad), i Södermanland endast från Selaön (Sö 203, 210, 214). Men att han också har varit verksam i Rekarne och så långt mot sydväst som i Husby socken, har tidigare varit obekant. Att det är samme man, är tydligt även av runformerna, särskilt den karakteristiska **b**-runan i **bali**, vars båda skänklar utgå från ramlinjerna rätt långt t. h. om huvudstaven. Intressant är att finna, att Balle också har utfört monument i mjukare stenart och att han därvid har huggit figurerna i relief. Ornamentiken påminner i hög grad om vissa av Balles ristningar, t. ex. L 668 Gidsmarken, Husby Sjutolfts sn; men utan Balles signatur hade väl knappast någon kommit på den idén att tillskriva honom stenen på Husby kyrkogård. För kännedomen om ornamentikens utveckling är den nyfunna Balle-stenen av mycket stor betydelse.

Att stenen har varit en rest minnessten, framgår numera med full visshet av inskriftens »lät resa stenen». Senare har den någon gång blivit nedlagd i en grav såsom lock eller vägg. Den blev nämligen funnen i en grav. Sannolikt har den alltifrån början haft sin plats på kyrkogården. Den vittnar i så fall om en mycket hög ålder för kyrkogård och kyrka på denna plats. Balle har varit verksam under tiden 1050—1070, kanske ännu något senare (von Friesen, *Runorna*, 1933, s. 215). Namnet Husby vittnar om att kyrkan har blivit byggd på en kungsgård. Möjligen är det redan Olov Skötkonung, som här låtit uppföra en kristen kyrka, liksom på sin gård Husaby i Västergötland.

Slutligen framgår av inskriften, att stenen är rest över en man, som har dött »österut». Den är sålunda en minnessten, men icke en gravsten i vanlig mening. Det är intressant att finna, att en minnesvård av detta slag, rest över en i främmande land död frände, kunnat få sin plats även på en kristen kyrkogård.

96. Jäders kyrka.

Litteratur: Yngvars saga víðförla, utg. av E. Olson (1912), s. 57.

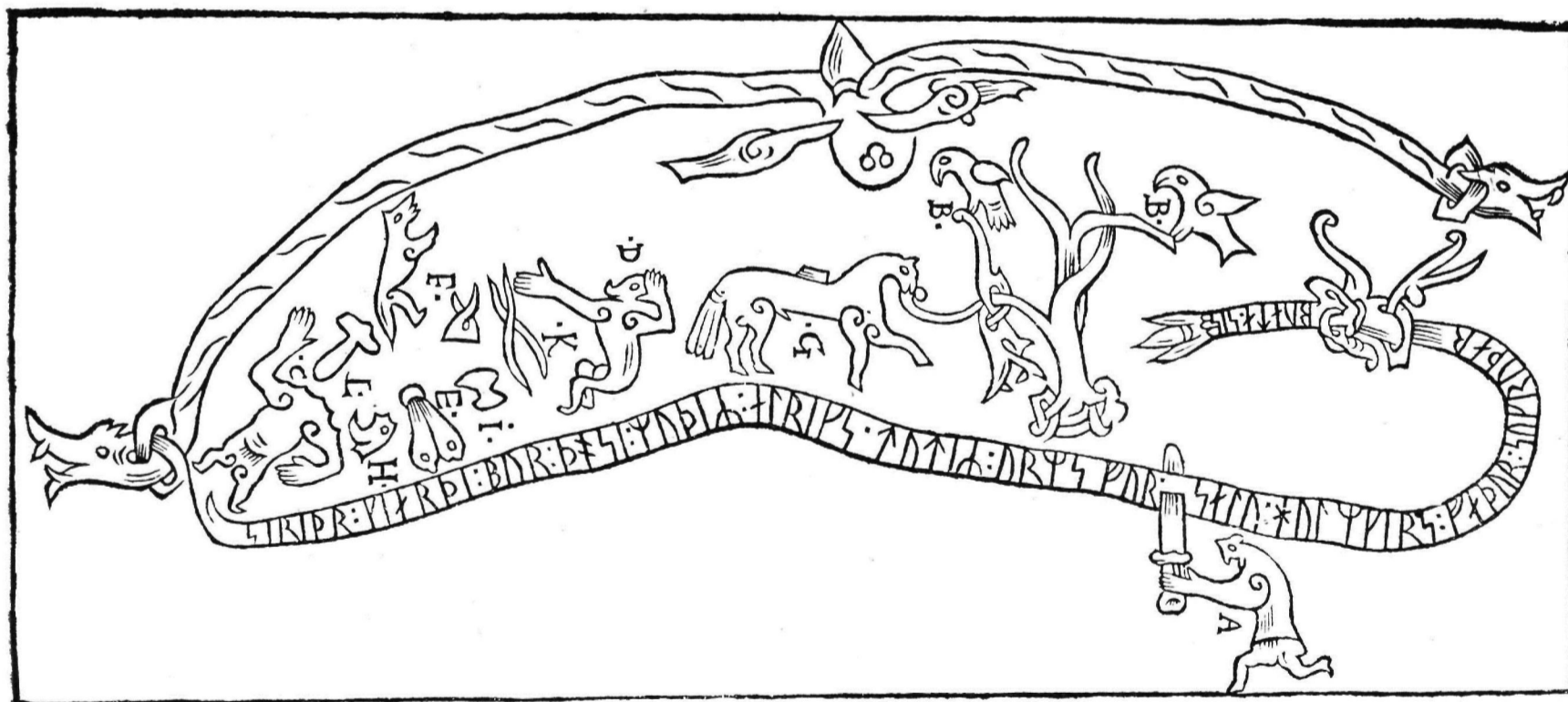
I den Relation om gamle Monumenter ok Antiquiteter uthi Jäder på Öster Reekarne, som ingår i *Ransakningarna* 1667—84, finnes följande om runstenar i socknen: »1. På Södre Sijdan i Kyrkiowäggen sitter itt trindt steenlodh med ansichte utan på, eller såsom itt huffwudh: tillförene har der varit een kuur eller graff. 2. under Sakerstijedörren ligger een Steen skrifwen . . . 6. Widh Cappellgården i Wäfle uth medh wägen står een steen uprest med Ruhnaskrift: der hoos synes höggar: och i förtijden der varit ett Cappell som menas uthaff trädh. 7. uti dhet andra Wäfles gärde wäster om byen är och een steen på skrifven . . . 9. uti Mora angh gent emot rumpsundet är uppå een stor häll en draka uthuggen med Ruhnaskriff.» I det följande talas om »rumpsundet, som löper i Norre siön widh Sundbyholm.» De inskrifter, som åsyftas, äro tydligen Sö 98, 96, 103, 102 och 101.

101. Ramsundsberget.

Pl. 205, 206.

Sö 101. Ramsundsberget.
Efter teckning av J. Peringskiöld 1684 (F1 5: 2).

Sö 101. Ramsundsberget.
Efter träsnitt i O. Rudbeck, Atlantica, bd 3 (1698).

102. Vävle.

Första runan är möjligen φ **o**; det övre strecket, som förefaller att vara ristat, går ej över huvudstaven. Samma utseende har 47 **o**. — Efter 32 **a** finnes plats för ännu en runa. Namnet torde ha varit Gunnar.

Kjula kyrka.

I Peringskiölds resebok från 1686 (F1 5: 5) finnes följande anteckning (bl. 63), bland »Oafriktade Runstenar i Sörmanl.»: »Noch ett fragment i Kiula kyrkedörr.»

104. Berga.

Till läsningen: 1 **f** är säker: bistavarna äro tydliga. 16—20 troligen **pina**. Slutet är mycket svårläst: 46 är **h**, **n** eller **a**, 46—48 **aiku**, **hiku** eller **niku**; bistaven i **k** är dock oviss; 48 är **u**, icke **r**. Troligen **aiku** Ekö. Därefter 49 **a**; 50 **l** eller möjligen **u**; 51 **i**, sannolikt icke **m**; 52 **b**, tämligen tydligt (icke **r**); sedan ett tydligt \therefore . Därpå ett **s**, som dock möjligen kan vara en del av ett ornament.

105. Högstena.

Litteratur: Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F1 5: 5, bl. 23; Yngvars saga víðförla, utg. av E. Olson (1912), s. 56.

Petrus Gaddelius, präst i Kjula, omtalar i sin relation till Antikvitetskollegiet runstenen på följande sätt: »Ähn på samma åhs, itt stycke ifrå thesse vth medh vägen, som ligger åt Hehden, stå vpreeste två store steenar, som the kalla Höghsteena, tree allner höge öffwer jorden, een norr, then andre söhder widh vägen. På then norra haffwer förr warit skriffth uthuggen, Men nu så förgången, att ändock något synes aff boosteffwerne [sic!], så kan man dock ingen mehningh ther aff hämta.»

106. Kjula ås.

Litteratur: Ransakningarna 1667—84; hs R 552 (i Uppsala Univ.-Bibl.), nr 22 (teckning av Peringskiöld); J. Peringskiöld, VTh s. 475 f.; P. Dijkman, HA s. 153; O. Celsius, SR 1, s. 340; N. R. Brocman, IW s. 169; R. Dybeck Runa (fol.) 1 (1865), s. 12; O. v. Friesen, Runorna (1933), s. 190 f. (med foto), 225 f.

I den relation, som prästen P. Gaddelius i Kjula insände till Antikvitetskollegiet, finnes en teckning av runstenen på Kjula ås och följande uppgift: »Denne steen ähr een stoor gråasten, wäll fyra allner långh, öffwer 1½ alln bredh och halff alln tiock, haffwer, som syhnes, förr stått uprest, Men ligger nu ändelångs widh vägen, i högsta brinken på Kiuhla åhs, som the kalla Tingshöge, ther vägen ligger öffwer åhsen, ifrå Torsillie till Strängnäs.»

Inskriften är i allmänhet väl bevarad, runorna tydligt och jämnt ristade. Efter 79 **i** läser Brate \therefore ; hans beskrivning är alldeles riktig, men jag betvivlar, att det bör uppfattas som ett ristat skiljetecken. Måhända är det tydligt ristade streck, som Brate uppfattar som 79 **i**, avsett som skiljelinje utan språklig innebörd.

Den omstridda läsningen av vänstra slingan belyses av särskild avbildning (Pl. 50). 91 **i** är sannolikt ostunget; fördjupningen är mycket svag och sannolikt naturlig. Före och efter **kuni** stå raka

kors (+) som skiljetecken; före **alar** saknas ristat kors. Runorna 97—102 återges i *Bautil karsar* Dybeck har på en teckning (i Vitterhetsakademiens Arkiv) **karuar**, på en annan betecknas runan 100 som oklar; Brate läser **karsar** och von Friesen **karuar**. Vid undersökning 1925 har jag antecknat följande (som jag funnit bekräftat vid besök 1929 och 1930): »Från bistaven i **r** till nära huvudstaven i **r** är ytan skadad av en avflaging, som möjligen uppkommit vid själva ristningen, alldenstund den åt höger begränsas av slinglinjen, som är tydligt markerad. På detta nedsänkta stycke, som är bredast i mitten, ha runorna ej huggits ned, utom den huvudstav, som följer närmast efter **r** (alltså ej heller huvudstaven i **a**). Möjligen skall detta förklaras så, att endast en del av skällan fallit bort vid själva ristningen, under det nedre delen ännu hängt fast vid stenen. Efter **r** följer alltså en rak stav, synlig och kännbar i hela sin längd. T. h. därom en stav, som tydligt kröker in mot föregående stav, alltså liknande bistaven i **u**, vars övre del i så fall är borta. *Bautils* **h** är sålunda avgjort felaktigt. Brates läsning **h** (med ett **s** av samma typ som i **siripar** och **sar**) är emellertid mycket förklarlig; det finnes verkligen ett spår av en fördjupning, på det nedsänkta partiet, som förbinder de båda stavarna. Den är dock grundare än den säkert ristade övre delen av huvudstaven och enligt min uppfattning icke ristad.»

Runorna 79—82 läser v. Friesen (1933) **[b]auk**, vilket han tolkar som *baug*, imperfekt av *biuga* 'böja, förödmjuka, kuva'. I 85—89 **barpa** ser han folknamnet barder. Sålunda

*Sá vestarla umb verit hafði,
borg umb brotna baug umb Barða.
Ferð hann kqrvar kunni allrar.*

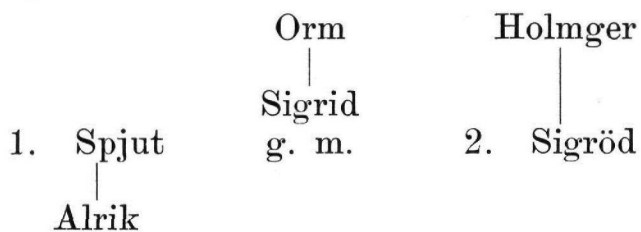
»Vida i väster- väg han farit;
borg han brutit; barder kuvat;
alla soters art han kände.»

Namnet *Spiut* är icke belagt i någon annan inskrift. Det är icke heller känt från någon medeltida svensk urkund (Lundgren), eller från någon västnordisk (Lind). Den enda motsvarigheten är det sällsynta *Spiuti*, belagt i två sörmländska inskrifter (Sö 131, 359) och en uppländsk (Tengby, Löts sn). Både *Spiut* och *Spiuti* äro emellertid ursprungliga tillnamn. Som sådana äro de väl kända, såväl från östnordiskt som västnordiskt håll. Ett tillnamn *Spiut*, *Spiuti* kan naturligtvis ingå i de ortnamn, som Lundgren anför (Spjutsbo, -bygd, *Spyuta drät* 1390 m. fl.). Under sådana omständigheter bör kanske den möjligheten övervägas, att även Kjula-stenens *Spiut* från början har varit ett tillnamn och att mannen vid sidan därav har haft ett annat, egentligt namn. Har detta måhända varit *Sigrödr*? Ristningen på Ramsundsberget (Sö 101) är föranstaltad av Sigrid, »Alriks moder, Orms dotter», till minne av Holmger, fader till hennes make Sigröd.¹ Att just här hans rätta namn användes, kan bero på anknytning till den avbildade hjältesagan om Sigurd-Sigröd. På Kjula-stenen, som Alrik, »Sigrids son», har rest till minne av sin fader, har det fallit sig naturligast att använda det namn, varunder han mest var känd. Sin berömmelse hade han vunnit under vikingatåg i västerled. Sannolikt hade han på sådana färder tillbragt en stor del av sitt liv. Därunder har han, i kretsen av stridskamrater och följesmän, fått sitt tillnamn Spjut.²

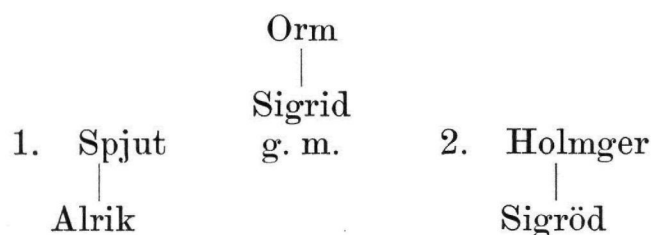
¹ I likhet med Brate — och i motsats till S. Lindqvist och von Friesen — finner jag det sannolikast, att de båda sista orden i Ramsundsbergets inskrift **buata sis boanda sins** äro bestämning till det närmast föregående namnet **sukrupar**, icke till det längre bort stående **hulmkirs**.

² M. Olsen har påpekat (*Danske Studier* 1906, s. 26), att skånska runstenar från omkring 1000 utmärka sig genom ett påfallande stort antal mansnamn, som ursprungligen äro tillnamn. Och han har satt detta förhållande i samband med de livliga vikingatågen under Sven Tveskägg och Knut den store. »I kameratkredsen, blandt »fællerne» ombord i vikingeskibet, må sådanne øgenavne tænkes at have havt allerlettest for at opstå og sætte sig fast.»

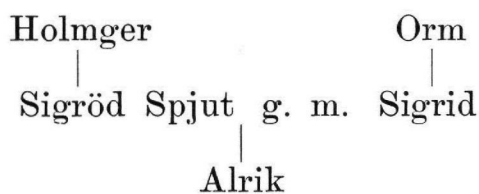
Brate har för den släkt, som beröres av Kjula- och Ramsundsinskrifterna, gjort upp följande stamträd:

von Friesen har följande:

Om emellertid Spjut, såsom i det föregående förmodats, allenast har varit ett tillnamn till Sigröd, får man tänka sig släktskapen sålunda:

Om detta är riktigt — mer än en möjlighet kan det väl aldrig bli — skulle de båda monumenten ha tillkommit ungefär samtidigt, det ena utfört på uppdrag av sonen Alrik över hans fader, det andra på uppdrag av modern Sigrid över hennes svärfader. Sannolikt äro de, såsom i Inledningen framhålles, utförda av samme ristare.

Enligt inskriften på Bro-stenen i Uppland (L 312) är Sigröd broder till den Ginnlög, som reste denna sten efter sin man Assur. Bro-stenen, som tillhör den äldsta gruppen av uppländska runstenar med vanliga runor, de »ornamenterade» stenarna, skulle sålunda bli ungefär samtidig med Ramsundsristningen och Kjula-stenen, vilket förefaller sannolikt. Om däremot Holmger skulle ha varit Sigrids man, uppkommer en generationsskillnad mellan Ramsundsristningens huvudpersoner Holmger och Sigrid å ena sidan och Bro-stenens Assur och Ginnlög å den andra. Ramsundsristningen borde då rimligtvis vara åtminstone ett eller annat decennium äldre än Bro-stenen. Men detta är av runologiska och stilhistoriska skäl knappast tänkbart.

I Mälarbygden av Rekarne, i Jäder eller i Sundby, har Holmger och hans släkt hört hemma. Hans dotter Ginnlög kom genom gifte till Bro i Uppland. Sonen Sigröd gick på vikingafärder i västerled. Under tiden satt den gamle hemma på fädernegården och sörjde för sonhustru och sonson. Måhända har han även överlevat sonen. Sigrid, Orms dotter, kunde under sådana förhållanden ha särskild anledning att visa tacksamhet mot sin svärfader Holmger och att över honom utföra ett värdigt minnesmärke. Hon har låtit det bli på samma gång en minnesvård över maken, därigenom att hon på berget låtit inrista scener ur sagan om den hjälte, efter vilken han hade fått sitt namn.

Det förefaller mycket frestande att sätta de båda ståtliga runmonumenten i Rekarne, Ramsundsberget och Kjula-stenen, i samband med Spjuts västerfärder. Måhända har han, den rike hövdingen, fört med sig hem en konstnär, som skulle pryda hans hem. Efter hans död har denne fått i uppdrag att rista minnesvården över honom liksom över Holmger, Sigrids svärfader.

H. Schück har som bekant uttalat den förmodan, att vävda tapeter, hemförda från England, ha varit förebilder för de nordiska Sigurdsristningarna (*Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria* 1, 1904, s. 172 f.). Han har i detta sammanhang ävenledes observerat, att Kjula-inskriften synes antyda ett samband mellan Ramsundsristningen och England. »Men detta är icke nog. Det kan icke tänkas, att Spjut i England blott sett en dylik Sigurdsbild och sedermera vid hemkomsten beskrifvit den för de hemmavarande, hvarefter dessa många år därefter — Sigrid hade ju för andra gången hunnit blifva enka — ånyo beskrifvit den för stenhuggaren, som till sist i bild återgifvit denna beskrifning. Dels är en dylik minnesgodhet föga sannolik, särskilt då det gäller ett konstverk, som ju ej kan tänkas vidare hafva intresserat den södermanländska vikingaslakten, dels kan likheten mellan Hyllestadsportalen och Ramsundsristningen däraf dock ej förklaras. Den nödvändiga slutsatsen synes vara den, att Spjut icke blott i England sett en dylik bild, utan äfven fört den med sig hem till Södermanland, där den sedermera efter många år tjänat ristaren till modell . . . Dessa till Norden öfverförda bilder eller afbildningar måste för det första hafva varit lätt transportabla och för det andra begärliga för vikingarna, och därför låter det blott tänka sig två möjligheter: antingen har det varit smycken eller — tapeter.»

107. Balsta.

Litteratur: J. Peringskiöld, F1 5: 5, bl. 5 (med originalteckning), Monumenta Sudermanniaë; Yngvars saga víðförla, utg. av E. Olson (1912), s. 56.

Peringskiöld meddelar om runstenarna i Gredby gata (Sö 107—110) följande uppgifter: »Emellan Gredby, Balsta och Grönsta gårdar finnas fölliande Hercules stoder, som wid landzwägen fordom warit upreste, men nu mest nederfallne, sosom först i Gredby gata träffar man en stor ofantlig kulfallen steen, nu förtijden lagder til Brosteen tvärt öfver en renneill och mitt under landzwägen, med rijs och jord öfwerfyllder, så att allenast noget af hwardera ändan synes emot dijkerna. [= Sö 109].

Strax hoos förbemelte Gredby stora runeristade Brosteen, allenast 20 steg ifrån landzwägen, finnes ännu en annan liten nedersiunken Runsten inne i Balsta täppa, med en krigshieltes korta lefwernes Saga . . . [= Sö 107].

På landzwägen bredewid denne stenen, berättades mig att den Runstenen skall fordom hafwa stått, som nu är lagder i Fors norra kyrkedör och äfwen wähl förmäler om en annan krigzhielte, hwilken tillijka med denne Skarf warit Stalbroder med konung Ingwar uthi dess Expedition til Österlanden. [= Sö 108].

Wid stora landzwägen inne i Grönsta gärde, straxt hoos konung Ingwars krigzhieltars Minningsmärken finnes ännu en annan kämpesteen effter en tapper krigshöfdinge, som giort uthtåg till Mæsien i Grekland.» [= Sö 110].

Av de fyra runstenar, som enligt Peringskiölds framställning ännu på 1600-talet funnits i Gredby gata, har en enda, Sö 107, alltjämt stått kvar, »troligen väsentligen på sin forna plats» (Brate). Sö 108 hade redan under 1600-talet blivitt fördd till Fors kyrka i Eskilstuna, Sö 109 låg som brosten och blev, då den år 1864 återfanns, flyttad ett stycke västerut till utkanten av staden, Sö 110 är försvunnen.

På Riksantikvariens förslag och efter utredning av antikvariern G. Hallström flyttades år 1930 de båda stenarna Sö 108 och Sö 109 tillbaka till Gredby gata och uppställdes så nära sina ursprungliga platser som möjligt. Sö 109 fick sin plats vid västra sidan av Strängnäs-vägen straxt N om bron över bäcken och nära den skarpa kurva, som vägen gör V om Gredby by. Sö 107, som legat djupt nedsjunken i diket med inskriften delvis täckt av jord, restes på en plåtåartad utfyllnad från vägbanan, och mitt emot på den östra sidan av vägen uppställdes

Sö 108 på en liknande utfyllnad. Det är meningen att lämpliga områden intill runstenarna skola reserveras från framtida bebyggelse. De tre runstenarnas uppställning framgår av den övre bilden å pl. 50.

108. Gredby.

Litteratur: Ransakningarna 1667—84: J. Peringskiöld, F1 5: 5, bl. 2 (med originalteckning); N. R. Brocman, IW s. 95; Yngvars saga víðförla, utg. av E. Olson (1912), s. 56.

I *Ransakningarna* säges om stenen: »Vthi Norra Kyrkiodörren ligger en gråå Steenhäll, tagen i Kloster Sochen, der uppå finnas Runska bookstäfver, af tramp myckit förnötta.» Peringskiöld antecknar i sin resebok 1686 vid sin teckning av stenen följande: »I Fors norra Kyrkiodörr. NB. har för några åhr sedan legat mitt på vägen i Gredby gata, hoos den qwarstående Runesten, som i lijka motto förmähler om konung Ingvors expedition.»

Se f. ö. ovan under Sö 107.

109. Gredby bro.

Litteratur: J. Peringskiöld: F1 5: 5, bl. 63, Monumenta Sudermanniae (med en teckning); R. Dybeck, Runa (fol.) 1, s. 87, 88, 2, s. 39.

Delvis synnerligen svårläst. Runan 14 synes snarare vara **þ** än **ᚱ**; 24 **þ**, icke **ᚱ**; 42 är, som Brate anmärker, mycket nött men snarast **u**; 47 **i** är osäkert.

110. Grönsta.

Litteratur: J. Peringskiöld, F1 5: 5, bl. 4 (originalteckning), VTh s. 466; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 147; O. Celsius, SR 1 s. 337; N. R. Brocman, IW s. 163.

111. Stenkvista.

Litteratur: J. Steenstrup i Studier tillägnade Axel Kock (1929), s. 44 f.; O. v. Friesen, Runorna (1933), s. 196 f.

Runstenarna i Stenkvista sn finnas omtalade i Johan Svedbergs *Anteckningar om Stenkvista och Ärila församlingar* (1828, handskrift W 1133 i Uppsala Univ.-Bibl.). Tre runstenar äro här avritade. Från Svedberg har J. H. Schröder fått uppgiften om ännu en, senare förkommen, runsten vid Stenkvista kyrka (ovan s. 83 Anm.).

112. Kolunda.

Litteratur: Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F1 5: 5, bl. 32, 43 (originalteckning).

Om runstenarna i Kolunda finnas i *Ransakningarna* följande upplysningar:

»Anno 1682 d. 16 septembris.

Effter begiäran är medh flijt sökt bådhe i Stenqwista och Ehrla församlingar.

Stenqwista Sochen.

I Kolunda bymarken eller des ägor är en steen uthan för södra grinnen uthmedh vägen åth Ehrla ligger en steen medh rundska bookstäfwer på den ena sijdan skreffne, dess längdh och

bredd är som följer längden 4 all. bredden är widh stoorä änden 5 qwarter, wedh lilla änden 1 all.

I Ramsbacken finnes 1 om 3 all. och 3 qwarter på två sijder är han breder, dhe andra två smalar och den sijdan, som wetter vp är all öfwer medh rundska bookstäfwer skrifwin, men synes mycket blindt af mossans öfvertäckelse.

Uthi Oluf Jons hage i Kolunda wedh een lijten rennil på wester sijdan om giäle om 4 all. i längden all öfwerskrifwin men bookstäfwierna synas inthz uthan rätt ganska lijtet och mörkia . . .»

I huvudsak överensstämmande är en något senare relation, från 1685:

»Efter begiäran är medh flijt efterfrågat och sökt i Stenqwista och finnes inthz annorstädes i församb. än som allena i Kolunda by, som följer

1. Vthi Kolunda marken och uthan för söra grindhen ligger een rundt om kringh påskrifwin dess längdh är 4 all., widh lilla endan är han en all. bredh och widh stooränd 5 qwarter.

2. I Ramsbacken finnes en steen 3 all och 3 qwarter bredher på två sijdor och smalar på dhe andra två, den sijdan som wetter vp är all öfwer skrifwin synes aldeles blindt aff mossens öfvertäckelse.

3. En sådan steen finnes i Olufz hage rennil på wester sidhan om giäle, 4 all. långer, warit all öfwerskrifwin men nu synes ganska lijtet der efter.

4. I dhen andra backen som wetter åth Prestegården, kallas Rangnilebacken, der synas twenne trinna högar. Oluf berättadhe då han lefde att dhe gamla som för honom der bodt hafwa, sade der skulle wara iättar begrafna der hoos finnas många rundelar aff stoorä stenar i ringh lagda.

5. Närmast widh vägen stå twenne steenar hwardera 6 qwarter treekantiga, en ligger uthåth marken och den andre stäär uppå.

Actum Stenqwista d. 28 octob. 1685.

Anders Stenius Ibidem Pastor.»

I *Ransakningarna* finnes dessutom en tredje relation om fornlämningar i Stenkvista, odaterad:

»Antiquiteter ifrån Steenquista, dem wällb. H: Öfuersten Dalberg sielf, hafuer, för nogon tidh sedan (som berättat är) här ransakat och förteknat.

I. En lång Graf, spessig till både endar, med stenar allt om, och en nogot stoor steen wed både endarne vprest, vthmerkt. längden är 26 aln. bredden 7 aln. Belegen wed Landzvegen på Kolunda äghor, närmast in till prestegårdz; kallas Ragnelz backe och menes wara en Gettegraf. Wed samme graf är 5 runde Circler med stenar omlagde, desses diameter är 10 aln.

II. Ett stenkast der ifrån wed Landzvegen står på en backe en Steen, halfierde aln öfuer iorden: här på såsom en munck i messekläder, vthuggen är, med ansichte och 2 kalkar i korsswijs, mitt på bröstet; så och 2 ormar vnder fötterne: här om veet ingen nogot att berätta. På honom stå Runebokstäfuer, nästan förderfuade, allt rundt omkring.

III. Ett lijtet stycke der ifrån, står en stoor Börk, med store hängande greenar på alle hennes sijdor; är nogot mehr ähn halfannan fampn tiock: och kallas den Romerska Börken.

IV. Nogot der ifrån, mitt emällan Kolunda och Örestad äghor, ligger en sten, som förledne Sommar, efter angifuande blef vpgrafuin mitt på landzvegen, som är nogot mehr ähn 4 aln. lång, bredden 5 quarter nästan fyrkantig, på den sijdan som förr lågh åth iorden, står weed den ene endan 2 kalkar i Korswijs vthuggne.

V. I en hage på Kolunda äghor, ligger och en steen öfuer en lijten Rennil eller Beck med 2 kalkar i Korswijs och förnötte Runebokstäfwer.»

Av de här omtalade runstenarna är nr II, den »wed Landzwegen . . . på en backe» («Ramsbacken»), tydligen Sö 112, nr V »i en hage på Kolunda äghor» («uthi Oluf Jons hage») Sö 115 och nr IV »mitt emällan Kolunda och Örestad äghor . . . förledne Sommar . . . vpgrafuin mitt på landz vegen» Sö 114. Huruvida det möjligen kan vara samma runsten, som nämnes först i relationerna 1682 och 1685, »i Kolunda bymarken eller des ägor . . . uthan för södra grinnen», är ovisst. Häremot strider i varje fall uppgiften, att denna sten var försedd »medh rundska bookstäfwer på den ena sijdan» (1682) eller »rundt om kringh påskrifwin» (1685). Om detta är riktigt, måste det vara fråga om en annan, för övrigt okänd sten, den femte på denna runstensrika plats.

113. Kolunda.

Litteratur: Ad. Noreen, Altschwedische Grammatik, s. 489; O. v. Friesen, Runorna i Sverige (1928), s. 54 f., Runorna (1933), s. 190 (med foto); C. Larsson, Ordföljdsstudier I (1931), s. 28; I. Lindquist i Svensk Uppslagsbok 23, sp. 426, art. Runstenar.

Runstenen flyttades sommaren 1935 4 m. västerut, så att den kom att stå c:a 1 m. S om Sö 112, med inskriftsytan vänd åt samma håll som denna, mot landsvägen.

Läsningen: i-runorna 6 och 52 (i **situ** och **iftir**) äro ostungna; möjligen skulle 6 **i** kunna antagas vara stunget, men pricken är mycket grund och oviss. 68 **I** har tydlig bistav, men den utgår ett stycke ned på huvudstaven.

Noreen återger inskriften så på fornsvenska: *þær sættu stein synir þorkætils auk Fulku hiar, faþur auk moþur æftir; giarþu drængila*. Och han översätter: »Hier setzten sie stein, die söhne Thorkätils und Fulkas, nach vater und mutter; machten es männlich.»

von Friesen (*Fornvännen* 1909) för likaledes **hiar** till **situ stin** («ett annat och ovanligare uttryck för *sættu stein þænna*») och tolkar det följande så: »de bevisade så sin fader och moder den sista tjänsten, som det anstår gode män». I den senare behandlingen (1928) för han även **faþur auk moþur iftir** till **situ stin** och översätter: »De satte stenen, Torkels och Fulkas söner, här till minne av far och mor. Som kække män handlade de.» Slutligen har han (hos C. Larsson, *Ordföljdsstudier*) framkastat möjligheten att sätta punkt efter **moþur**; sålunda: »De satte . . . här åt fader och moder. Efter (dem) gjorde de manligen (minnesmärke)».

I. Lindquist uppfattar **fulku** som verbform och översätter: »Torketils söner de satte stenen och begrovo här fader och moder. De ha fullgjort sin hedersplikt som män.»

Att prepositionen **iftir** står efter sitt huvudord, är icke normalt uttryckssätt. Man torde ha skäl att misstänka felristning. Ordet **iftir** har blivit överhoppat av ristaren närmast efter **hiar**, där det borde ha haft sin plats, och han har då, när han upptäckt felet, tillagt det i raden nedanför, som ännu icke var fylld. (Jfr tillägget av **fulku** under runslingan i Sö 179.) Ordföljden blir då fullt naturlig: *þær sættu stein, synir þorkætils ok Folku, her æftir faður ok moður. Gærðu drængila*. Stiliseringen är ovanlig; huruvida den är »obehändig» (von Friesen) eller högtidlig och eftersträvad, är svårt att avgöra. Den bör närmast jämföras med vissa andra av de äldre runinskrifterna i Södermanland, t. ex. Sö 122 *Steinn standr at Hastæin. Ræisþi sialfr faðir at sun dauðan. Asgutr gærði [drængila]*. I varje fall torde det knappast vara befogat att antaga utbildad versform.

Stenen blev visserligen funnen i en grav. Men inskriften ger tydligt vid handen, att stenen icke från början legat inne i graven. Den har i stället sannolikt stått på toppen av gravhögen, och då gravkammaren efterhand sjunkit samman, har stenen rasat ned och blivit överhöljd av jord.

mat att utanför slingan inhugga de återstående runorna. Jfr Sö 139 som slutar med **ru**, i stället för **runar**; liknande oavslutade former **ku** (för **kuþan**) Sö 220, 252. I Sö 129 saknas av utrymmesskäl ordet 'sin'. — 27 **t** har tydliga, säkert ristade bistavar. Kan 26—31 **stalfr** vara en onöjaktig ristning av namnet *Steinulfr*? Jfr **stanr** för **standr** och Sö 123 **rsþi : stan** för **raisþi stain**.

123. Skresta.

Pl. 207.

124. Bogsta kyrka.

Litteratur: Joh. Bureus, Fa 6 (Sudromannia n:r 5), Fa 5 n:r 508; Ransakningarna 1667—84.

I en relation från Bogsta (1683 och 1685), som ingår i *Ransakningarna*, säges om runstenar i socknen: »1. I Kyrkian ligger, i Kyrkiodören en steen medh Ruhne Bookstäfver, och sammeledes en sådan steen i Sakarstije Muhren. 2. Vthi Hammarby är inlagdt en sten för en Spijs-häll, med Rune Bookstäfver uppå . . . 4. I Bogesta byys gärde, en hoop med högar och upreeste steenar. Item wijd grinnen vthi hagen in emot Nuntzbergz ägor liggie 2 st. steener med Runebookstäfwer . . . 6. Vthi Lille Hambra Skogen en flijsa medh Bookstäffwer.» Fyra av dessa äro väl kända (Sö 125, 124, 127 och 126); de båda »wijd grinnen vthi hagen in emot Nuntzbergz ägor» äro däremot icke omtalade i senare källor. Anmärkningsvärt är särskilt, att de icke äro avbildade av Peringskiöld, som ju företog sina resor med ledning av de uppgifter, som framkommit genom *Ransakningarna*.

Sista namnet i inskriften, runorna 51—58, läses av Bureus **halstain**. Men runan 53 kan icke vara **l**. Den bör utan tvivel, såsom Brate gjort, uppfattas som **k**.

125. Bogsta kyrka.

Litteratur: Joh. Bureus, Fa 6 (Sudromannia n:r 4), Fa 5 n:r 507; N. R. Brocman, IW s. 240.

Första namnet i inskriften är hos Bureus **kimfastr**. Slutet lyder: **hialmbi** × **shealhi** × **kristen** × **snsþl**.
50 55 60 65 70

F. ö. överensstämmer Bureus med *Bautil*. 55 (omvänt) **s** är troligen felläsning för **n**, 69 (omvänt) **s** felläsning för **a**.

126. Fagerlöt.

Pl. 208.

Litteratur: J. Peringskiöld, Monumenta Sudermanniae; N. R. Brocman, IW s. 155; Lis Jacobsen i APhS 5 (1930), s. 177, 182 n. 2; F. Jónsson ibdm s. 191; Lis Jacobsen, Tilsvar (1930), s. 3.

Ristningen befinner sig omkring 200 m. NNÖ om torpet Fagerlöt alldeles invid en liten gångstig genom skogen till Berga. Till Fagerlöt finnes körväg från Hamra gård. Ristningen är vänd mot SV.

Till läsningen: Runan 10 är klart och tydligt **l** (så även *Bautil*), och kan omöjligen uppfattas annorlunda. Både huvudstav och bistav äro synnerligen djupt huggna; bistaven utgår från huvudstavens topp och slutar skarpt. Av 13 finnes blott huvudstaven; t. v. om den är ytan skadad. Vilken runa det har varit, är alltså mycket ovisst. Mellan 12 **n** och 16 **r** (som är säkert) finnes icke plats för **fr**. Om 13 har varit **f** (som Brate antager), kan ytterligare

endast en runa ha följt före 16 r. — Runan 59 läser jag **h**: bistaven nedifrån vänster uppåt höger är tydlig och djup, bistavens ändar äro tydliga och strecket alltså säkert hugget; bistaven uppifrån vänster nedåt höger är smalare men särskilt på vänstra sidan tydlig, gör ävenledes ett bestämt intryck av att vara huggen. Före detta **h** finns intet skiljetecken. — Runan 79 är **a** (felristat för **n**), 87 kan ej läsas som annat än **i** (icke **a**). — Tydligt stungna äro 34 och 39 **e**; däremot icke stungna 9, 11, 21, 42, 50, 87 **i** och 26 och 85 **k**.

55—59 **trauh** är *draug*, pret. av ett starkt verb *driuga* 'utföra, fullborda' motsvarande got. *driugan* (1 Tim. 1: 18 *ei driugais . . . þata godo drauhtiwitop̃* ἕνα στρατεύη . . . τὴν καλήν στρατείαν 'på det att du må strida . . . den goda striden'), fe. *dreogan* (*dreah, dreag; drugon; drogen*) 'to do, work, perform, to pass life, to fight' (*d. wæpna gewin, d. gefeoht*). I nordiska språk är detta starka verb tidigare belagt endast på danskt område: *gitær han ey drughit logh* 'kan han ej fullgöra eden' SkL kap. 89 (*Danmarks Gamle Love* 1, s. 68), *om han gyther logh drugeth* SkL Tillæg XIII (ib. s. 809), *kombær hin æftir, sæ kœnnir . . . dryhæ til uinuingæloh* 'kommer den som kännas vid det dit . . . må han fullgöra ed om sin äganderätt' SkL kap. 166 (ib. s. 133). Isl. har i stället *drýgia* (*gð*), som (åtminstone i betydelsen 'förmera, öka') är en bildning till det besläktade adj. *driúgr* 'dryg', egentl. 'uthållande, varaktig'. Att det starka verbet dött ut, torde bero på att dess preteritum, som ljudlagsenligt var **dró*, sammanföll med preteritum av verbet *draga*; i dess ställe användes då *drýgði*. Flera användningar av det avledda *drýgia* ha otvivelaktigt ursprungligen tillkommit det primära **driúga*: *drýgia erfíði, dáð, drengskap, hernað, vilia e-s, eggia dolg* o. s. v.

Något exempel på **au** för *o* lämnar alltså icke Sö 126, lika litet som Sö 179 (L 927), där tidigare felaktigt har lästs **fauru** (i stället för **furu**). Även de båda återstående exempel på digrafisk beteckning för *o*, som anföras i *Runverser*, s. 127, bero på felläsningar: Sö 138 (L 869) har **kup̃an**, icke **koupan**, L 675 Långgarnö, Uppland, har **ur**, icke **aur**.

127. Rossbäcks rännil.

Träsnittet i *Bautil* och *Monumenta Sudermannicæ* är signerat av Peringskiöld, men hans teckning är ej bevarad. Vid träsnittet i *Monumenta Sudermannicæ* har han antecknat, upptill: »wid Råssbäcks Rennil i Bosta sochn» och nedtill, under det nedre stycket: »i Hammarby spijs i Bosta sochn, tagit ifrån det öfre stycket».

128. Lids kyrka.

Litteratur: J. Peringskiöld, F 1 5: 5, bl. 63.

Peringskiöld skriver i sin anteckningsbok: »Noch berättas i Lijdh Sochen vara en Runsten i Lilla Kyrkieporten i muren. Item en i Sakerstige dörren.»

Till läsningen: Brate läser en slinglinje som 49 **i**; snarare **ak**, i stället för **auk** (jfr *rasa, stan*). 56 **k** är mycket oviss; stenen är just här mycket nött; en svag skugga förefaller visserligen att finnas av en bistav till **k**, men det synes lika möjligt att spåra högra bistaven (ej den vänstra) av ett **t**. — Slutet av inskriften torde alltså i översättning bli: »och Kar efter sin hustru»

129. Lids kyrka.

Till läsningen: 6—10 **raispi** med binderuna **sp**. Det från huvudstaven i **p** snett nedåt vänster utgående strecket är mycket tydligt.

130. Hagstugan.

Pl. 209.

Stenen restes år 1928.

Till läsningen: Baksidans andra samstava runa torde vara **lf**: den övre bistaven i **f** är ganska säker, om än ej lika djupt ristad som den nedre. Kvistrunan är 3:4 eller 3:3. De tre strecken på v. sidan äro djupt huggna och långa; de högra äro svaga och korta, det översta ej fullt säkert.

Baksidans korta inskrift innehåller en blandning av lönnskrift och vanliga runor: först två samstava runor **ha** och **lf** (eller **fl**), därefter 5 vanliga runor **kirpu** och till sist en kvistruna 3:4. Sannolikt är detta ett meddelande om den döde, en självständig mening, icke en fortsättning av vad som har stått (och numera är otydbart) utmed vänstra kanten av framsidan. I så fall kan man förmoda, att de samstava runorna skola återge orden *han fiäll* 'han föll'. En bistav för **n** kan vara bortvittrad längst t. h. Men tänkbart är givetvis också, att ristaren här har begagnat sig av ett förkortat skrivsätt: **ha fl** (eller: **fil**) för **han fial**. Det följande kan avse att vara **karpum**. En bistav på andra runan kan vara glömd av ristaren eller senare bortvittrad. Kvistrunan 3:4 (eller 3:3) blir med den vanliga räkningen av runradens ätter **o** eller **p**, men intetdera ger naturlig mening. Om däremot runföljden **tbmla** betecknar tredje ätten, blir det **l** eller **m** som avses. Det förefaller därför icke alldeles uteslutet, att baksidans inskrift i sin helhet bör läsas och tolkas:

han fial i karpum

Hann fiäll i Gardum.

»Han föll i Gårdarike.»

Jfr lönnskriften i Sö 148 Innberga **han uas antapr austr i karpum**.

Uttrycket *mildan orða ok matar godan* finnes även, ehuru fragmentariskt, i inskriften på en runsten i Ryssby kyrka, Småland (Sm 39).

131. Lundby.

Pl. 210.

Litteratur: O. v. Friesen, Runorna (1933), s. 193 f. (med foto).

132. Sanda.

Till läsningen: 8—17 synes, ehuru delvis svårläst, vara **iraati : staina**.

133. Väringe.

Ingen riktig runsten; inskriften har ej språklig innebörd. Utan tvivel en av en icke runkunnig person gjord efterbildning av en runsten av samma typ som Sö 140. Flera runtyper äro missbildade på ett sätt som man aldrig finner på verkliga runstenar.

134. Ludgo kyrka.

Stenen står numera i vapenhuset.

137. Aspa.

Litteratur: Joh. Bureus, Fa 6 (Sudromannia n:r 13), Fa 5 n:r 510; N. R. Brocman, IW s. 170; O. v. Friesen, Runorna (1933), s. 158 f., 189 f. (med foto), 225, 227 f.

Till läsningen: I 16 **a**, 30 **a** och 17 **n** finnas inga spår av bistavar. — Av 93—97 **sa þar** har jag vid noggrann granskning intet kunnat upptäcka, ej heller av 123—125 **sua**.

v. Friesen läser sista raden **sunrþiḱraknasuatauṭilmar**. Han förbinder detta med det föregående **han : uistarla : uakti : karla** och tolkar:

» <i>Hann vestarla</i>	För honom i västern
<i>vakþi gǫrla,</i>	välde mäktig,
<i>sunr þing-Ragna,</i>	Ting-Ragnes son,
<i>sveita odd-ilmr.</i>	spjuttarmssvettan (o: blodet).»

Emellertid anmärkes, att »upplösningen må betraktas som ett försök, i synnerhet som läsningen på några ställen är oviss». — Delvis stämmer v. Friesens läsning med min (runföljden **raknasuatau**), men jag betvivlar, att 103—105 kan vara **ik** (båda bistavarna i **t** äro mycket djupt huggna) 117 **t** (snarast stavlöst **k**) och 119 **l** (snarast stavlöst **f**). Svårigheten ligger icke så mycket i själva läsningen — den kan endast på ett par punkter vara tvivelaktig — som i den brist på konsekvens, varmed ristaren har anbragt sina stavlösa tecken. Det är i flera fall oklart, vad han kan ha avsett.

138. Aspa.

Sannolikt är det Sö 138, som åsyftas av Bureus (Fa 6 n:r 14), då han omedelbart efter Sö 137 omtalar en runsten »der sammastädes nermer bron». Dess inskrift uppger han dock icke.

Till läsningen: Runan 2 är ostunget **i**; 3 är säkerligen **a**: h. bistaven når ej upp till slinglinjen; på v. sidan en kort bistav, utgående något nedanför den högra. Sålunda 1—4 **hiar** 'här'. — 30—33 är **ak**; vad Brate uppfattat som bistav av **u** är sannolikt blott en naturlig fåra.

Öpir (*Öbbir*) i Sö 137 är väl säkerligen samme man som *Öpir* (*Öbbir*) i Sö 138. Därav följer, att det är samma kvinna, som kallas *þora* i Sö 137 och *þorunn* i Sö 128. *þora* är här m. a. o. en förkortning av namnet *þorunn*.

Runstenen Sö 138, rest över en son av *Öpir* och *Torunn*, måste vara yngre än Sö 137, som är rest över *Öpir* själv. Att tidsavståndet icke kan vara alltför ringa, därpå tyder även bruket av **o**-runan för långt *o*-ljud i Sö 138, under det Sö 137 avgjort hör till de äldsta i denna trakt (se Inledningen § 76). Inskriften på Sö 138 innehåller varken namnet på den döde eller på den som har rest stenen. Det förefaller då egendomligt, att fadern till den döde skulle betecknas som »Gyllas broder». Möjligt är därför, att **kylu : broþurs** icke är apposition till (gen.) **ybis**, utan bestämning till **stin**. Översättningen skulle då bli: »Här står stenen efter den gode arvingen till *Öpir* och *Torunn*, Gyllas broders (sten). Gud hjälpe anden!»

Förmodligen är det Gylla, som har låtit utföra minnesvården över sin broder. Inskriftens formulering tyder på att vården har bestått av två runstenar (jfr Sö 206, 208). På den nu förlorade har i så fall funnits namnet på den döde.

Inskriften är poetiskt stiliserad. Huruvida den bildar en regelbunden strof i fornyrdeslag är däremot tvivelaktigt.

139. Korpbron.

Till läsningen: 7 är ostunget **i**, likaså 48. Mellan 14—18 **stain** och 24—28 **esipi** är utrymme för stort för endast **eftir**; sannolikt har här stått **pansi at**; av **p** synes huvudstaven och en del av bistaven (jfr 27 **p**). Efter 51—54 är däremot utrymme för knapp för **esipar** (jfr **ar** och 24—28 **esipi**); snarare **henar**. 72—76 äro alla mycket osäkra. Av utrymme att döma måste här ha stått ett längre namn.

140. Korpbron.

Runstenen flyttades 1935 från åkern ned till bron och restes vid norra sidan av vägen, mitt emot Sö 139.

141. Löta.

Till läsningen: 34 **r** är fullt tydlig, likaså 36 **a**. Av 47 **s** finnes mellersta delen i behåll; 48 synes vara **n**, felristat för **a**. 49 har en sannolikt ristad fördjupning på staven, sålunda **e**. 53 är **r**, icke **r**.

bipi bæði kan givetvis antingen vara bestämning till subjektet (»de läto båda göra bron . . .») eller ock höra till predikatet: *þau letu bæði (gærva,) bro gærva ok stæin reisa* »de läto (göra) bådadera, göra bro och resa sten», d. v. s. »de läto både göra bro och resa sten».

142. Kalkbron.

Litteratur: E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10:1), s. 157, 242; C. Larsson, *Ordföljdsstudier* (1931), s. 32 f.

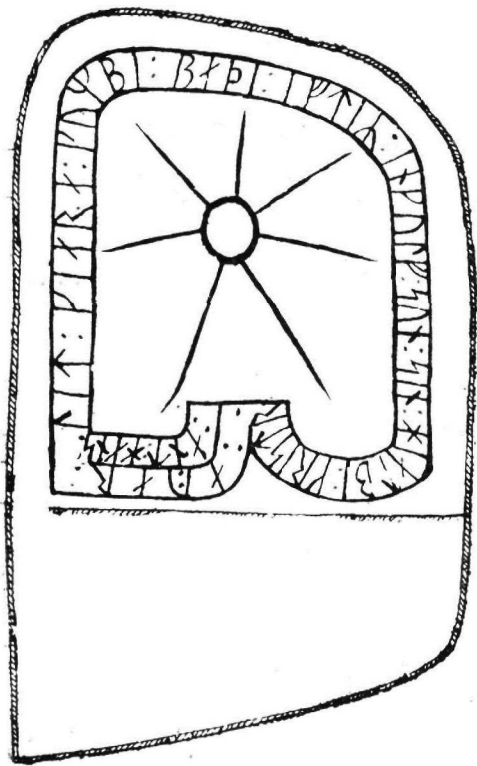
I *Ransakningarna* finnas följande uppgifter om fornminnen i Lästringe: »Finnes i skeelnan emellan Sochnanar Lästringe och Tystberga och rummet Kalkebroon wijd nampn, finnes een Steen och mycket skrifwit uppå och ligger wijd wägen. Runstafwar finnas j Hopen 1, j Sohlewijk 1, j Weda 1. Noch i Weda hoos Olof finnes een book med Runska uti skrifwen som berättas och så stoor som een Almanach.»

I beskrivningen till en karta upprättad 1789 av Eric Åhrberg över Långbro, Tystberga och Utterö byar (i Lantmäterikontoret i Nyköping) finnes följande om råstenen n:o 13 (vid Kalkbron): »13 Runstensstafwen kallad en 2 alnars bred slät omkulle liggande sten, wäster om en liten rändil, som faller utur Slättermossen, samt Syd Syd Wäst om den så kallade Kalkebron, denna sten har alltid warit hållen för skiljemärke emellan desse Byar samt Elghammar och Gärdesta Säteries ägor i Lästringe Sochn» (meddelande av fil. lic. I. Schnell).

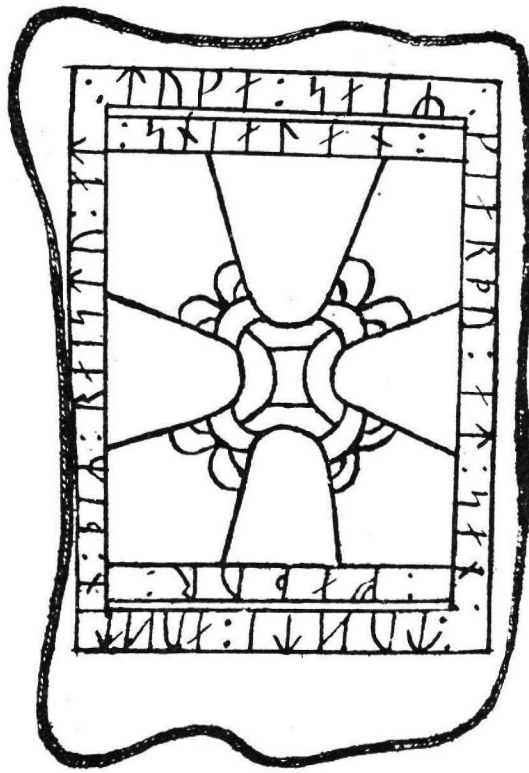
Till läsningen: 28 är snarast ostunget **i**, sålunda **iftir**.

143—159. Runtuna.

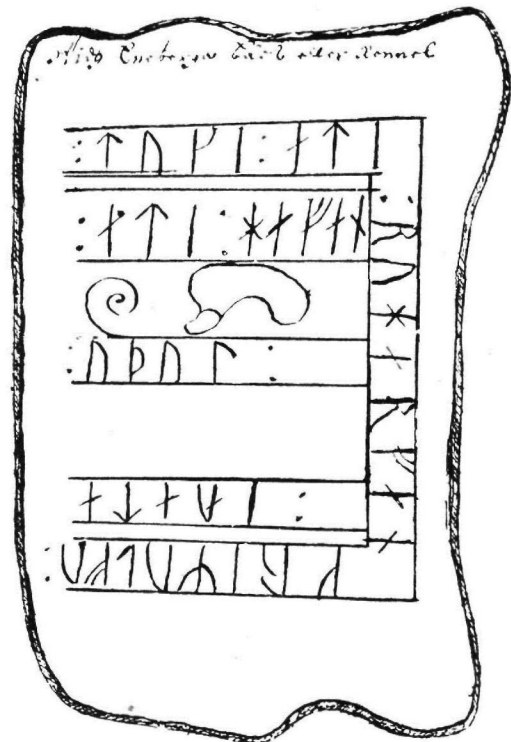
I *Ransakningarna* 1667—84 finnas tre förteckningar över fornlämningar i Runtuna. Här kan förtjäna anföras vad som i dessa finnes rörande runstenar och andra runinskrifter: Den första, som är odaterad och undertecknad av prästen Petrus Berg Nycop., är ganska summarisk, men den åtföljes av teckningar av alla de åtta runstenar, som enligt Berg funnos i socknen. Teckningarna, som äro ganska goda och tydligen ha legat till grund för Peringskiölds (vissa fel i detaljer äro gemensamma), ha följande överskrifter: »På Glåttra gården. — Kungeberga Skorsteen. — Widh Eneberga bäck eller Rennel. — Österberga Hage. — Södherby Hage. — Vthi Runtuna Kyrckio balcken. — Vthi Eneby Sältingh. — Vthi Skarpåker och Södergården.» Den andra relationen, odaterad och undertecknad av Ericus Thovænius (från 1679 kyrkoherde i socknen), lyder: ». . . 1. Vthi kyrkian, i ett lijtet Fönster är en Munkestool och Trappsteegh i muren, En oblatask af messingh medh Runska bookstäfwer ingrafne, Vthi Kyrkemuren är en Runsteen inmurat. 2. Vthi Kongbärgabyen, den lille gården, är en Runsteen uti deras Skorsteen inmurad, med boockstäfwer der på . . . 4. Vidh Österbärgabyen uti deras hage är en Runsteen medh bookstäfwer der på . . . 6. Vidh Ekeby är en Runsteen med bookstäfwer. 7. Vidh Löthan är en Runsteen och bookstäfwer der på.» Den tredje relationen, från år 1683, uppräknar följande runstenar: ». . . En Runsteen i kyrkiomuren; En munkestool i Fönstret i Kyrkian; En oblatasck medh munkestijl uppå; En Runsten i Glottraby; En Runsteen i Kungbärga; En widh Löthan;

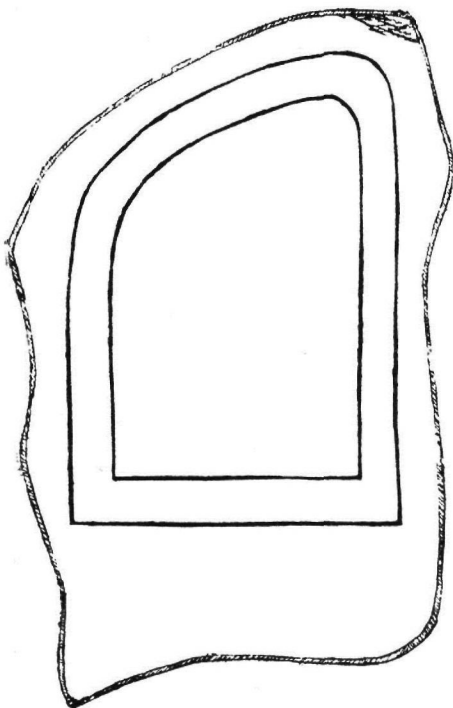
Sö 143. Runtuna kyrka.

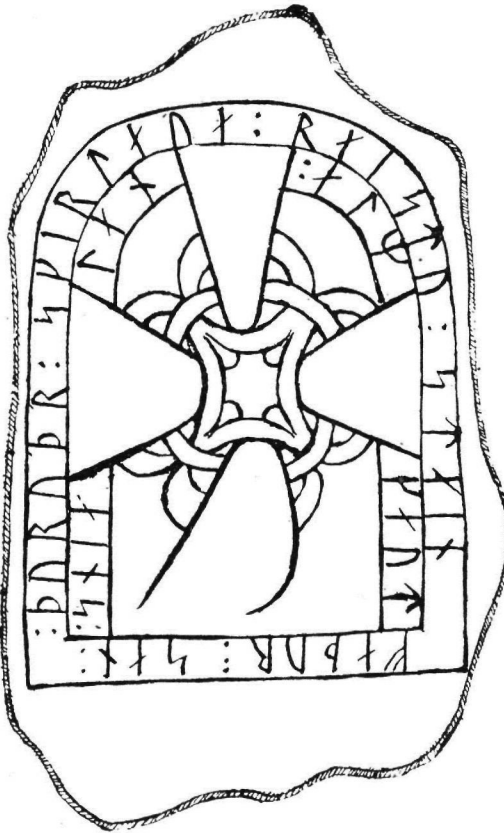
Sö 145. Eneby (framsidan).

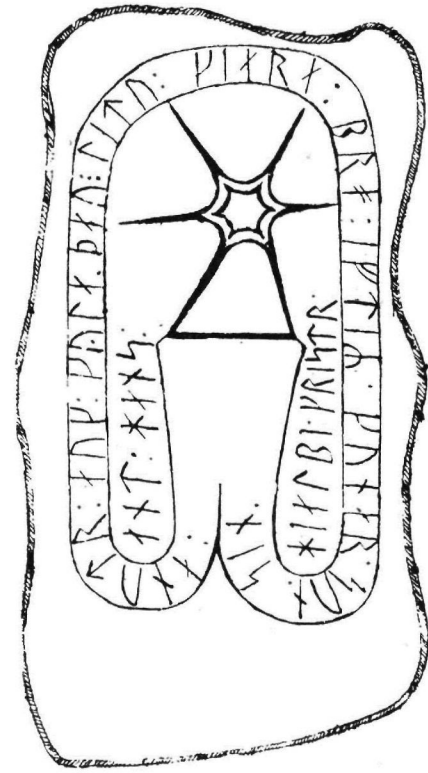
Sö 145. Eneby (baksidan).

Sö 146. Eneby.

Sö 147. Glåtra.

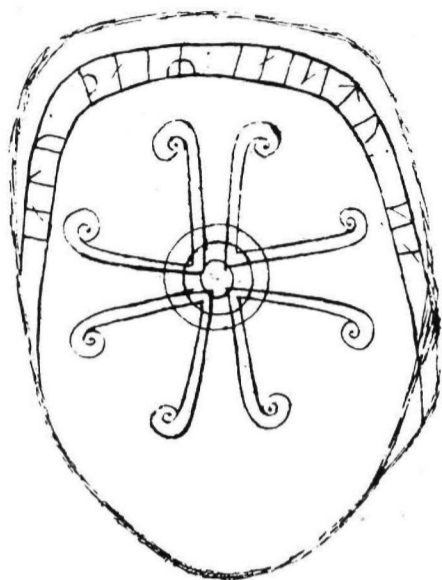
Sö 149. Kungberga.

Runstenar i Runtuna sn.

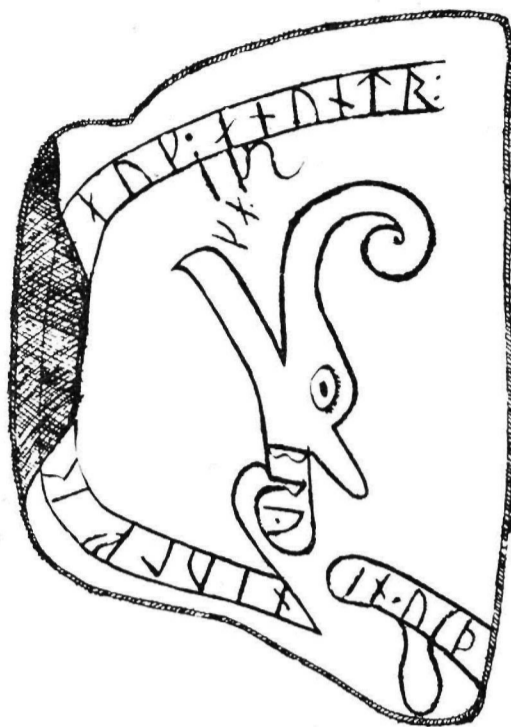
Efter teckningar av prästen Petrus Berg i Ransakningarna 1667—84.

Twå widh Skarpåker; En widh Sörby Herregårdh; En widh Eneby; En i Österbärga haga; En widh Swärtingziön på bärget . . .»

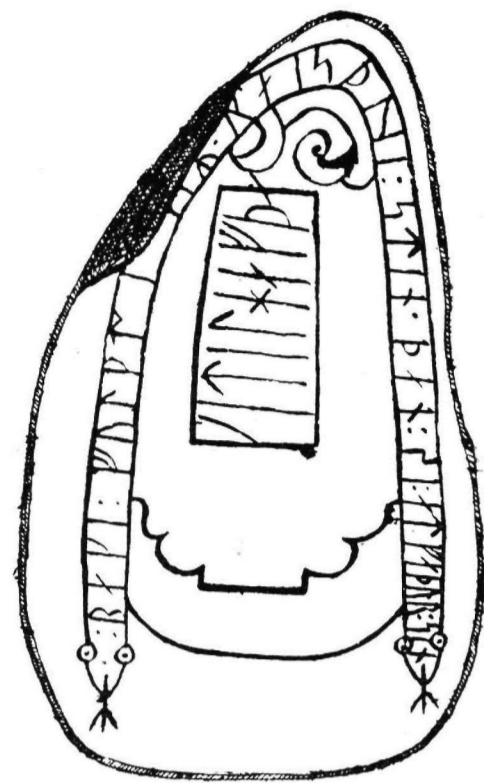
I dessa förteckningar äro tydligen följande runinskrifter åsyftade: Sö 143, 145, 146, 147, 149, 153, 155 och 158. Relationen från 1683 omtalar två runstenar vid Skarpåker; möjligen kan den ena vara Sö 154, som i så fall ännu ej fallit omkull och blivit dold i en åker. Vidare

Sö 153. Skarpåker.

Sö 155. Söderby.

Sö 158. Österberga.

Runstenar i Runtuna sn.

Efter teckningar av prästen Petrus Berg i Ransakningarna 1667—84.

nämnes där en för övrigt okänd sten vid Svärtingssjön på berget; med Svärtingssjön menas säkerligen den lilla, numera uppgrundade skogssjö i socknens sydligaste del, på gränsen till Allhelgona sn, där torpet Svärtingstorp ligger. Från långt senare tid finnes verkligen en uppgift om en runsten i denna trakt, »någonstädes i skogen» (se nedan s. 407). Den andra relationen upptager en runsten vid Ekeby; en sådan är ej känd genom andra källor. Då emellertid den tredje relationen har en sten »widh Löthan» (= Sö 145) och en »widh Eneby» (= Sö 146), den andra en sten »vidh Ekeby» och en »vidh Löthan», är det kanske ej uteslutet, att Ekeby här är felskrivning för Eneby. Oblatasken av mässing, »medh Runska bookstäfwer ingrafne», har sannolikt icke haft runor utan medeltida »munckestijl», såsom tredje relationen anger.

I Runtuna kyrkoarkiv förvaras en samling »Anteckningar rörande Runtuna församling» av prosten C. Th. Söderberg, nedskrivna 1861, men kompletterade under den följande tiden fram till 1891; jag äger kännedom om den genom en avskrift i ATA (av fil. lic. I. Schnell). Söderberg omtalar här såsom kända följande runstenar inom socknen: Sö 143, 148, 149, 150 (funnen 1886), 151 (funnen 1846), 154 (funnen 1883), 156, 159 (funnen 1864); dessutom en i kyrkan 1864 påträffad och sedermera förkommen sten: Sö 372. Däremot äro saknade och förgäves eftersökta: Sö 145, 147, 153, 155, 157 och 158.

145. Eneby.

Stenens plats var enligt Peringskiöld (*Monumenta Sudermanniae*) »Enebylöth wid Rennelen emillan Torpet och Enebärga». Karl Schmidt uppger i sina *Antiquariska anteckningar om Rönehärad* (1870, handskrift i ATA), att en gammal gubbe för honom berättat om runstenen vid Eneby löt, »att han mindes, när denna sten låg som spiselhäll i ett numera nedrivet hus i nämde gård, men kunde tyvärr ej uppgifva, hvar den sedermera tagit vägen».

146. Eneby.

Sid. 111 rad 4 står: Widh Eneby . . . Widh Löthen; läs: Widh Ekeby . . . Widh Löthan. Trots att handskriften tydligt har Ekeby — en by med detta namn finns också i Runtuna —, är det måhända möjligt, att Ekeby är fel för Eneby. En annan i *Ransakningarna* ingående förteckning på fornminnen i Runtuna har nämligen dels en sten »widh Löthan», dels en »widh Eneby» (se ovan s. 401).

Möjligen är denna sten identisk med Sö 152, stenen i »Membro hage», se nedan s. 405.

147. Glåttra.

Namnet på fadern, över vilken stenen är rest, är enligt B 801 (och teckningen i *Ransakningarna*) (ack.) **almkaut** Almgöt. Inskriften börjar på vanligt sätt på v. sidan nedtill, går först den yttre slingan runt och sedan på samma sätt genom den inre slingan. Sålunda:

: þuruþr · skirlauh : raistu stain : at · faþur : san : || : snialan : almkaut

Þoruðr, Skirlaug raistu stæin at faður senn sniallan Almgaut.

»Torunn (och) Skirlög reste stenen efter sin raske fader Almgöt.»

148. Innberga.

Litteratur: O. v. Friesen, Runorna (1933), s. 159 f. (med foto).

Av de stavlösa runorna äro följande tydliga och säkra: 48 **h**, 50 **n**, 52—58 **asantap**. Efter det fullt tydliga 64—67 **ikap** skönjas ett par huggna streck, tydligen rester av runorna **um**. Av ett nedom slingan stående 69 **m** (Brate) har jag ej kunnat upptäcka några spår.

149. Kungberga.

Litteratur: Ransakningarna 1667—84 (med teckning); J. Peringskiöld, Monumenta Sudermanniae; N. R. Brocman, IW s. 239; C. Th. Söderberg, Anteckningar (i: Runtuna kyrkoarkiv); Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 1 (1877), s. 3.

Stenens plats var på 1600-talet i »Kungeberga Skorsten» (*Ransakningarna*, Peringskiöld). Senare låg den som trappsten vid Kungberga lillgård och blev därigenom mycket sliten. Den restes 1861 »i gärdet i närheten av de många runda stensättningar som der ses». Efter Brates undersökning har stenen blivit ytterligare svårt skadad därigenom, att eld för kokning och byk plägat göras upp framför densamma. Ytan har blivit skörbränd och vittrar hastigt. Efterhand störtade stenen omkull och krossades i flera bitar. Dessa ha 1929 blivit inlagda i Runtuna kyrka.

150. Kungberga.

Prosten C. Th. Söderberg omtalar i sina *Anteckningar* (se ovan s. 403), att stenen blev funnen år 1886 i spiselgruset efter en gammal stuga, som revs detta år.

151. Lövsund.

Litteratur: I hs R 552, i Uppsala Univ.-Bibl., finnes en teckning av stenen jämte uppgifter om fyndet, nedskrivna 1850 av A. W. Bergholm, Runtuna; C. A. Klingspor, Löfsund (1893); J. A. Karlsson, Sörmländska slott och herrgårdar 2 (1924); O. v. Friesen, fotografi (ATA).

Till läsningen: Runan 2 är stunget **i**, alltså **e**; pricken är ej bred men djup och tydlig. Den bevarade delen av bistaven till runan 20 är bågböjd; därför snarare **p** än **s** (jfr Sö 152 **raipi**). — Rörande kvistrunorna har jag antecknat följande: I kors I är Brates och von Friesens samstämmiga läsning otvivelaktigt riktig; alla streck äro tydliga. I kors II är 59 snarast 2:2, men 3:2 är icke alldeles omöjligt; det nedersta strecket, som Brate antager vara ristat, är både kortare och grundare än de andra. Det streck, som Brate antager på v. sidan av övre h. korsarmen, är däremot alldeles säkert en naturlig fåra; den viker av åt v. upp till kantlinjen. 60 2:2 och 61 3:2 äro säkra. Kors III: 63 2:2 är säker, 64 troligen 2:3; de båda h. korsarmarna sakna streck; på h. sidan av den nedre kan dock ett sådant möjligen ha funnits. Kors IV är klart, enligt Brates och von Friesens samstämmiga läsning. Kors V har på övre v. armen till höger 2, på nedre v. armen till vänster 5 streck; de högra armarna sakna streck.

152. Membro.

Av stenen finnas nu endast ett par mindre stycken i behåll, det ena med runorna **ka**, det andra med runorna **itr**. De ha (1930) förts till Runtuna kyrka. Vart återstoden av runstenen tagit vägen, kunde ingen på gården Snesta upplysa om.

På en lantmäterikarta av år 1819 (Lantmäterikontoret i Nyköping: Runtuna sn n:r 63) finnes, enligt vad fil. lic. I. Schnell meddelat mig, stenen markerad 250 m. NNV om Eneby soldattorp samt följande anteckning: »Wid en Källa, fans en kullfallen Runsten». Platsen ligger på Membro ägor, men endast några meter från gränsen till Eneby och närmare den senare gården, framför allt dess soldattorp. Härifrån har stenen vid mitten av 1800-talet blivit tagen och inlagd i en brotrumma i infartsvägen V om Snesta. — Schnell förmodar, att det är denna sten, som i prästen Bergs relation i *Ransakningarna* (ovan s. 401) säges stå »vthi Eneby Sältingh» (och i en yngre relation »widh Eneby»). Den mark, i vars kant stenen står, betecknas på 1819 års karta som »Kjärr och Sältingsvall i Enby Hage». På Bergs teckning av stenen finnes endast en enkel slinga runt stenen utan runor; detta kan bero på att han icke har kunnat läsa runorna. Brate uppger om Sö 152, att »ytan är ojämn och inskriften delvis svårläst».

Det finns obestriddigen vissa skäl, som tala för att Sö 146 och Sö 152 skulle kunna vara identiska. Men om man med varandra jämför Brates bild (Pl. 69: Sö 152) och prästen Bergs (ovan s. 402) är överensstämmelsen icke så stor, att man kan återhålla varje tvivel. Slingan har hos Brate upptill en jämn rundning; på Bergs bild höjer den sig mot höger, där den har sin högsta punkt och i en tvär vinkel böjer av nedåt. Den högra sidan blir därför betydligt längre än den vänstra. Därtill vore det egendomligt, om Berg ej alls iakttagit eller försökt avbilda det stora kors, som fyller hela den inre ytan och nedtill sammanhänger med slinglinjen. Det förefaller därför trots allt icke omöjligt, att det verkligen har funnits två runstenar, en i Membro hage och den andra i »Eneby sälting».

154. Skarpåker.

Litteratur: C. Th. Söderberg, Anteckningar (Runtuna kyrkoarkiv), brev 1884 och 1885 till lektor H. Aminson (Södermanlands Fornminnesförenings arkiv); Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 6 (1886), s. 12; O. v. Friesen, Runorna (1933), s. 158 f., 164 f.

»1883 fans», berättar prosten Söderberg, »i Skarpåkers gärde, invid vägen till trehörningen, en större sten. Finnarna tvekade ej att med en duktig dynamitpatron splittra den i 100 bitar, och gårdens arrendator Nordlund, uppmärksamman upå att den var runtecknad, tvekade ej att fördölja spillrorna i en bro under byggnad. Förhållandet uppenbarades dock för en resande antikvitetsforskare, Boije, som nödgade arrendatorn att hopsamla och tillrättaskaffa öfverlevvorna. Någorlunda hopfogad företer stenen en ovanlig prydlighet med behållen inskrift.»

Enligt vad personer i Skarpåker år 1928 meddelade mig, låg stenen, då den anträffades, i en åker med runorna vända nedåt. Tydligen har den en gång stått rest på samma plats men störtat framåt och sedan blivit nedgrävd. Man sprängde den, och då styckena sedan togos upp, kom ristningen i dagen. Detta hände »i greve Cronstedts första tid» på Lindö, sannolikt omkring 1890.¹ Greven fick veta om fyndet och lät på en drög föra runstenen till Lindö.² Där blev emellertid stenen utan vidare liggande i mer än 40 år, på vedbacken några meter från vägen, nära ingången till vedboden. Så låg den ännu vid mitt första besök år 1928. Följande år restes den genom greve Hans von Rosens försorg, invid vägen nära uppfarten till Lindö, med ristningsytan vänd mot denna.

155. Söderby.

Litteratur: J. Peringskiöld, Monumenta Sudermanniae; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 136 (har **arniutr** i st. f. **anuntr**); O. Celsius, Svenska runstenar 1, s. 345; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 180.

Om runstenens plats meddelar Peringskiöld följande: »Uthi en haga wid Söderby herregård i Runtuna Sochn beskådar man förnämligast tre stycken uhrgambla hedniska ättegrafwar, hwardera af 45 alnars längd uthi form och Lijknelse sosom Skepp steenlagde, och brede wid dem en med ett gammalt Sköldemärke uprester Runesteen, hwilken ålderen och obetänkta Menniskior genom skogfälle och swediande sönderslagit hafwa, och afbrättet sedermera förkommit, så att iag wid dess besichtning A^o 1685 föga mehr än halfparten af honom igenfinna kunde.»

156. Söderby.

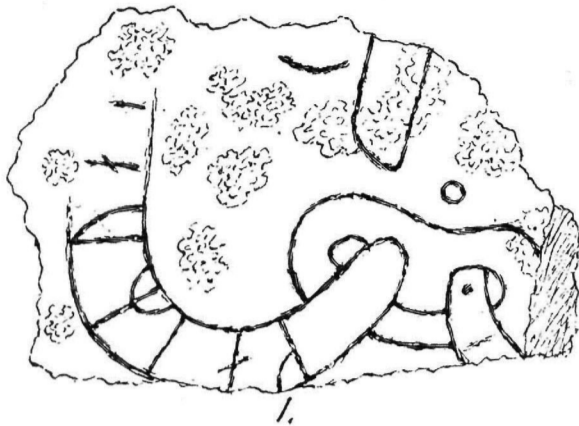
Litteratur: C. Th. Söderberg, Anteckningar (Runtuna kyrkoarkiv); Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 1 (1877), s. 3; K. Schmidt, Antiquariska anteckningar om Röne härad (1870, ATA).

Om det lilla fragmentet har prosten Söderberg följande uppgifter: »På Söderby gärde invid vägen midt emellan nämnda gård och Westerberga är i ett röse af mig påhittad en mindre sten, tydligen afslagen af en betydligt större, hafvande följande utseende och återstod af runor och ritningar: [teckning]. Den är 2 kvarter bred och blott knappa 3 qv. hög.» I ett brev till Södermanlands fornminnesförening omtalar Söderberg sitt fynd sålunda: »Den träffades i en gärdesbacke bland stenrösen på gränsen mot Westerberga gård.» Schmidt uppger, att »i en stenhög på Söderby gärde fanns sommaren 1870 ett stycke af en runsten med 5 runor och spår af två till. De quarvarande torde knappt bilda något helt ord. Detta stycke synes hafva någon likhet med den hos Bautil under n:o 802 afbildade stenen i Söderby hage, men olikheten blir dock

¹ Mina sagesmän misstogo sig alltså på omkring 7 år.

² Något annorlunda gick det till enligt prosten Söderbergs brev 1885 till lektor Aminson: Söderberg hade »på höstsidan» forslat »den så obarmhärtigt misshandlade runstenen . . . till kyrkan i afsigt att kunna infoga den i hennes mur». Men då han ej kunde finna någon skicklig person att utföra detta arbete, överlät han senare stenen till greve Cronstedt, som ämnar föra den till Lindö, »då väderleken dertill kan lämpa sig».

så stor, att man väl får antaga detta stycke hafva tillhört en förut okänd sten. I annat fall skulle åtminstone teckningen hos Bautil vara mycket falsk.» Vidare omtalar Schmidt, att »vid torpet Grankällan under Söderby i socknens sydligaste del berättades mig, att någonstädes i

Sö 156. Söderby.

Teckning av C. Th. Söderberg (Runtuna kyrkoarkiv).

skogen deromkring skulle finnas en runsten. Men då jag ej kunde få någon vägvisare och äfven sielf hade knappt om tid, kunde jag ingenting göra för saken, utan antecknar detta endast för framtida undersökningar om runstenar i dessa trakter.»

157. Ärsta.

Litteratur: J. Peringskiöld, Monumenta Sudermanniae.

Med »Ärsta bro» menas sannolikt den bro, som 100 m. norr om Ärsta leder över ån.

Ett kvinnonamn *Ødhun* är icke känt. Sannolikare torde vara, att inskriften börjat med mansnamnet *Ødhun*, isl. *Audunn*, och att det kvinnonamn, som förutsattes av slutorden *at boanda sinn* 'efter sin make', är att söka i det omedelbart föregående **stainbroþ**, som sålunda torde vara felläsning för **stainburk Steinborg**, ett namn som också förekommer i Sö 44 och Sö 128. Sålunda:

»Ödun lät resa stenen efter . . . en god bonde . . . och Stenborg efter sin make.»

159. Österberga.

Pl. 210.

Litteratur: Brev ¹⁰/₅ och ²/₇ 1864 från C. Th. Söderberg till H. Aminson (Södermanlands Fornminnesförenings arkiv).

Rundjurets huvud är mycket grunt hugget; större delen är skönjbar endast som en färgskiftning i stenytan. Därför upptäckte jag det ej vid mitt första besök. Detsamma gäller om korset; det är delvis mycket svagt synligt. Däremot äro runorna inom slingan fullt tydliga. Även de stavlösa runorna äro i stort sett säkra. Ytterst svårläst är inskriften utmed h. kanten av stenen; endast namnet **kunlaifr** anser jag vara fullt säkert.

De stavlösa runorna stå starkt sammanträngda, och ordningsföljden är i flera fall osäker. Det är tydligt, att ristaren just av utrymmesskäl griper till de stavlösa runorna. Med vanliga runor skulle samma teckenföljd ha tagit ungefär tre gånger så stor plats. Jag läser de stavlösa runorna sålunda:

hanuaistrhafrufuarit, varefter med vanliga runor: **leki**

Hann vestr hafr of varit længi.

»Han har länge varit västerut.»

s- och **r**-runorna utgöras av två små parallella streck vid övre, resp. nedre slinglinjen. **r**-runan är en sicksacklinje mitt mellan slinglinjerna; den återger de båda vinklarna i den vanliga **r**-runans bistav. **u**-runan har tre något skiftande former. Det andra **u**, i **uf**, når icke upp till övre slinglinjen, tydligen av utrymmeshänsyn. **a** i **uarit** står mitt över **r**. I **hafr** har **h**, också av hänsyn till utrymmet, blivit förskjutet åt vänster, så att det står mellan **s** och **t** i **uaistr**; och **r** står mitt under **a**.

Denna del av inskriften bildar ett verspar med allitteration:

Hann vestr hafr of varit lengi.

I något växlande form förekommer samma sats även i Sö 106 och Sö 173.

163. Rycksta.

Litteratur: P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 151; O. Celsius, Svenska runstenar I, s. 339.

Om stavningen **prunikr**, se ovan s. 384 (om **sirun** Sö 86).

164. Spånga.

Litteratur: Joh. Bureus, Fa 6 (Sudromannia n:r 2), Fa 5 n:r 515; J. Peringskiöld, Vita Theodorici (1699), s. 487; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 140; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 167.

Karakteristiskt för ristningen är, att flera runstavar ej nå ned till slinglinjen; huvudstavarna äro i allmänhet djupt huggna och tydliga, men tillhörande bistavar stundom svaga (särskilt 39, 56, 62) eller helt uteglömda (16). — Runan 54 är **i**, icke **r**.

Kvistrunorna läsas av Bureus på samma sätt som här ovan (s. 125) av Brate: 3: 2, 3: 1, 2: 1, 3: 2, 1: 4.

165. Grinda.

Litteratur: J. Peringskiöld, Monumenta Sudermanniae; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 152; O. Celsius, Svenska runstenar I, s. 348; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 158.

kristunia är troligen gen. pl. *kristinna*. Jfr L 259 (B 565) Tierp, Uppl.: **kup** × **trutin hialbi ont** [**al**]ra **kristina**; L 1901 Vallentuna, Uppl.: **kup hialbi antu alra kristina** och vidare L 16 (B 327) Vadsunda, Uppl., L 1693 Fårö.

166. Grinda.

Litteratur: Ad. Noreen, Altschwedische Grammatik (1904), s. 484; O. v. Friesen, Runorna i Sverige (1928), s. 48 f., Runorna (1933), s. 161 f.; Lis Jacobsen, Evje-stenen og Alstad-stenen (1933), s. 9.

Runan 8 är ett något missbildat **r**, men liknar ej alls 99 **u**; Brates anmärkning om denna runa måste bero på förbiseende. Runan 99 liknar **u**, av samma form som 4, 28, 46 **u**, men bör givetvis uppfattas som felristat för **r**. (Liknande typer äro t. ex. tredje runan i **prunikr** Sö 163 och andra runan i **kupmar** Sö 164.) v. Friesen påpekar, att **u** står för **r** jämväl i B 753 och 759 (Sö 106 och 88).

karla är troligen ett adv. på *-la*, bildat till *karl* på samma sätt som runsv. *drængila* till *drængr* och med betydelsen 'manligen'.

167. Landshammar.

Pl. 211.

Litteratur: Joh. Bureus, Fa 6 (Sudromannia n:r 15, Fa 5 n:r 519; J. Peringskiöld, Monumenta Sudermanniae.

Enligt *Ransakningarna* stod stenen »uthan för byyn».

168. Landshammar.

Litteratur: Joh. Bureus, Fa 6 (Sudromannia n:r 17), Fa 5 n:r 518; J. Peringskiöld, Monumenta Sudermanniae («Landzhammars bootrappa»).

Anteckningen »item en uthan för byyn» i *Ransakningarna* avser Sö 167 (icke Sö 168). Om Sö 168 säges »Landzhammars boosten. Defect både öfverst och nederst på stenen, är lagd till en bootrappa». Av »Landzhammars boosten» har tydligen genom felläsning blivit *Bautils* »Landshammar botnen».

170. Nälberga.

Litteratur: J. Peringskiöld, Monumenta Sudermanniae; M. Olsen, Et græsk stedsnavn i en svensk runeindskrift (i: Festskrift tillägnad Hugo Pipping, 1924, s. 411 f.).

Till läsningen; Kvistrunorna äro tämligen väl bevarade. Fullt säkra äro följande: 64 1: 3, 66 3: 3, 67 3: 6, 68 3: 5, 70 3: 6, 71 2: 3, 72 3: 2, 74 3: 5, 76 1: 1, 77 3: 2, 78 3: 4, 79 3: 3, 81 1: 3, 82 3: 3. 65 är snarast 2: 3 i; 69: det översta strecket t. v. verkar även ristat, ehuru ej fullt säkert, sålunda 3: 3 þ eller 2: 3 i; 73: t. v. två tydliga streck, t. h. två säkra, möjligen 3, knappast 4; 75: t. v. 3 tydliga streck, t. h. otydligt, 2 eller 3; 80 är skadad, t. v. har funnits 3 streck, t. h. 2 eller 3; 83 sannolikt 2: 3 i.

M. Olsen anser det sannolikt, att **tu o þumpa** innehåller ett grekiskt ortnamn. Han sammanställer det med *Ptolemais*, ack. *Ptolemaida*, det äldre medeltida namnet på Akka vid den syriska kusten. I den isländska »Leiðarvísir» från 1100-talets mitt skrives namnet *þolomaida*. I inskriften måste man antaga förkortad skrivning.

171. Esta.

Litteratur: J. Peringskiöld, Vita Theodorici (1699), s. 525; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 134; O. Celsius, Svenska runstenar I, s. 346; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 159; R. Kinander i Smålands runinskrifter, s. 132.

Ristningen vittrar hastigt. Blocket innehåller en lösare, skifferartad sten, och stycken flaga därför lätt av. Efter Brates undersökningar har på h. sidan ett stycke fallit bort, med runorna 41 n—43 a; stycket med 51—53 ulm är löst.

Torsåker.

I *Ransakningarna* 1667—84 finnes följande uppgifter om fornminnen i Torsåker: »Et berg wijd Dahlsiöby nog uppå skrifwit. Runstafwar i Läggesta een, i Tuna een, i Niälfwa een, i Quaräng een.»

52—35481. *Södermanlands runinskrifter*.

172. Tystberga kyrka.

Pl. 213.

Sommaren 1936 blev runstenen uttagen ur tornmuren. Den befanns vara ett fragment, innehållande nedre vänstra delen av den ursprungliga ristningen. Stenen förvaras i kyrkans vapenhus.

Storlek ungefär $0,70 \times 0,75$ m. Ristningen är väl bibehållen.

Inskrift:

· **kuþla . . . et · r- . . . tīr || sun || sin · || hialþi · kir . . .**

Guðl[æifr?] [l]et r[æisa] . . . [æf]tīr sun sinn. Hialþi Kr[istr] . . .

»Gudlev lät resa . . . efter sin son. Hjälpe Krist . . .»

Slutleden i personnamnet **kuþla . . .** är givetvis oviss. Namnet kan även ha varit *Guðlaug*. Utom den komplettering av den defekta inskriften, som Brate föreslår, vore följande tänkbar: »Gudlög lät resa (denna sten efter X, sin make, och Y [kvinnonamn]) efter sin son».

173. Tystberga.

Pl. 212.

Litteratur: J. Peringskiöld, *Monumenta Sudermanniae*; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 95; Ad. Noreen, *Altschwedische Grammatik* (1904), s. 500.

Runstenen flyttades på jordägarens begäran hösten 1936 från sin plats i åkern ungefär 60 m. i rakt nordlig riktning och restes i kanten av skogshagen på norra sidan av den gamla, numera föga använda vägen från Tystberga österut till Ekensholm och Älghammar. Jfr om den nyfunna runstenen Sö 374.

Till läsningen: Runan 2 är icke **u**, utan **e**. En spricka går tvärs över stenen (antydd redan i *Bautil*); i denna har en huvudstav stått. Mitt på denna en tydlig fördjupning, som synes vara huggen. Vad Brate uppfattat som bistav till **u**, är endast en svag spricka i stenen, absolut icke en huggen fördjupning. 9 **k** är fullständigt borta. 13 **i** står i samma spricka som 2 **e** och kan ej säkert skönjas. 86 är **m**; nedre delen av bistavarna äro svagt synliga. 93 är **e**: pricken är djup, men säker.

Sålunda: *hann hafði vestarla um varit længi*, med perfektiviskt *um* (jfr Sö 106 och 159).

174. Aspö kyrka.

Litteratur: I. Lindquist, *Religiösa runtexter 1* (1932), s. 87.

Till läsningen: Runan 90 är **þ**, icke **b**.

Teckningen i Gotskalck Tranæus' relation om »Antiquiteter ifrån Aspö, A:o MDCLXVIII», ingående i *Ransakningarna*, återger inskriften på följande sätt: **ublubr · lit · kira : kuml : likhus : auk · bru at s . . . āti : þy : fiur · sit : flupu : kankir þair uip ufus : riltu . . . halta : kuþ . . .**

Är möjligen **ublubr** helt enkelt en otymplig skrivning för *Olaf*?